

Η ΦΥΛΛΑΔΑ ΤΟΥ ΓΑΔΑΡΟΥ
ΗΤΟΙ
ΓΑΔΑΡΟΥ, ΛΥΚΟΥ ΚΑΙ ΑΛΕΠΟΥΣ ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΩΡΑΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ εἰκοστὸς αἰώνας εἶχε προχωρήσει στὴ δεύτερη δεκαετία του καὶ οἱ βιβλιοπῶλες τῆς Κρήτης, (ὁ πατέρας μου ἦταν βιβλιοπώλης στὸ Ἡράκλειο ἀπὸ τὸ 1879), πλάϊ στὰ βιβλία ποὺ ἔφεραν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ἔακολουθοῦσαν νὰ προμηθεύωνται τέτοια καὶ ἀπὸ τὴ Βενετία. Ἦταν μιὰ παλιὰ καὶ ἀξιωματικὴ ἐπιβίωση.

Τὸ ἐλληνικὸ τυπογραφεῖο ὁ «Φοῖνιξ», μ' ἔμβλημά του τὸ μαγικὸ πουλί, ποὺ πετάει φεύγοντας ἀκέραιο μὲς ἀπὸ τὶς φλόγες, ἦταν ἀκόμη στὴ ζωὴ καὶ ἔακολουθοῦσε νὰ τυπῶν ἔκκλησιαστικὰ καὶ λαϊκῆς χρήσης βιβλία, ποὺ ξωδεύονταν στὶς πολλὲς τότε τουρκοκρατούμενες ἐλληνικὲς περιοχὲς καὶ στὰ νησιά, τὴν Κρήτη, τὴν Κύπρο, τὰ Δωδεκάνησα, Σάμο, Χιό, Μιτυλήνη κ. λ.

Τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία τῆς Βενετίας ἦταν καλύτερα ἀπὸ τῆς Ἀθήνας, μὲ καθαρότερα στοιχεῖα καὶ προσεχτικώτερο τύπωμα, μὲ κόκκινα τὰ κεφαλαῖα τῆς ἀρχῆς τῶν παραγράφων, μὲ στερεώτερα δεσίματα καὶ μὲ τὸ λαμπρὸ χαρτί τους.

Πότε ἔκλεισε τὸ τυπογραφεῖο ὁ «Φοῖνιξ» δὲν ξέρω. Πάντα - πάντα ἦταν τὸ τελευταῖο ἀπὸ μιὰ σειρά τέτοιων ἐλληνικῶν ἐργαστηρίων, ποὺ ἀπὸ πεντακόσια χρόνια δούλευαν ὁμορφα καὶ φώτιζαν τὸ γένος ἀπὸ τὴν καρδιά τῆς Ἀδριατικῆς.

Οἱ ἀφορμὲς ποὺ προκάλεσαν τὸ κλείσιμό του — φανερὲς. Ὑστερα ἀπὸ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους καὶ τὸ συμμαζῶμα τοῦ Ἔθνους γύρω στὸ λεύτερο Κράτος, ὅλοι κόβαν τὶς ἐμπορικὲς συναλλαγὲς μὲ τὸ ἔξωτερικό. Οἱ συγκοινωνίες ἦταν εὐκολώτερες καὶ φθηνότερες μέσα στὸ Κράτος καὶ οἱ δασμοὶ μικρότεροι. Ἡ ἀγορὰ κλείστηκε γιὰ κάθε προμήθεια ποὺ γινότανε πρὶν ἀπ' ἔξω καὶ ὁ δοῦλος Ἑλληνισμὸς δὲν ἀρκοῦσε πιά γιὰ νὰ συντηρῆ τυπογραφεῖα στὴ Βενετία.

Πλάϊ στὰ ὠραῖα ἐκκλησιαστικὰ βιβλία, ποὺ μᾶς προμήθευε ἡ Βενετία, παίρναμε ἀπὸ κεῖ καὶ μιὰ σειρά κοσμικὰ βιβλία, πάλι σύμφωνα μὲ παλιὰ καὶ ἀδιάκοπη προτουρκικὴ παράδοση. Στὰ βιβλία τοῦτα μέσα ἦταν ὁ Ρωτόκριτος τοῦ Κορνάρου, ποὺ δὲν ἔπαψε ἀπὸ τὶς πρώτες του κεῖνες ἔκδοσες νὰ τυπῶνεται στὴ Βενετία καὶ νὰ πουλιέται παντοῦ. Ἔπειτα τὰ τρία ἀνώνυμα στιχογραφήματα: ἡ «Εὐμορφὴ Βο-

σκοπούλα», ἡ «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ» καὶ ἡ «Γαδάρου, Λύκου καὶ Ἀλεποῦς διήγησις χαρίεις (sic)», πού ὁ λαὸς τὴν ἔλεγε «Φυλλάδα τοῦ Γαϊδάρου», καὶ πλῆθος ἄλλα.

Πρωτογνώρισα τὴ «Φυλλάδα» (ἔτσι θὰ τὴ γράφω γιὰ τὸ συντομώτερο) ἀπ' αὐτὲς τὶς βενετσιάνικες ἔκδοσες, ὅταν ἤμουν ἀκόμα παιδί, ὅπως καὶ τ' ἄλλα παρόμοια βιβλία. Τὴ «Βοσκοπούλα», τὴ «Θυσία» καὶ τὴ «Φυλλάδα» τὶς ἤξερα πὲς ἀπέξω.

Ἡ φιλολογία μὲ τὰ ζῶα σὰν πρωταγωνιστὲς εἶναι πολὺ παλιά. Οἱ παλιοὶ Ἕλληνες κι οἱ Ρωμαῖοι ἔδιναν μεγάλη σημασία στοὺς μύθους τοὺς λεγόμενους τοῦ Αἰσώπου καὶ τοὺς λογάριζαν ἄριστο ἠθοπλαστικὸ μέσο. Τὰ ζῶα στοὺς μύθους παίζουν τὸ ρόλο τῶν ἀνθρώπων κάθε λογῆς. Μιλοῦν, χωρατεύουν, ξεγελοῦν ἓνα τ' ἄλλο κι ἡ Ἀλεποῦ κρατεῖ πάντα τὸν κύριο ρόλο. Στὸ Μεσαίωνα, ἀπὸ ἐπιβιώσες τῶν ἀρχαίων χρόνων, δημιουργεῖται στὴ Δύση ὀλίκερη φιλολογία γύρω στὴν Ἀλεποῦ. Στὴ Γαλλία πρωτοαναφέρεται τὸ «Μυθιστόρημα τῆς Ἀλεποῦς» (*Le Roman du Renard*) στὶς ἀρχὲς τοῦ δέκατου τρίτου αἰώνα. Τὸ 1250 μεταφράζεται σὲ μιὰ διάλεχτο τῶν Κάτω-Χωρῶν. Πρὶν ἀπὸ τὸ 1350 κάποιος ἀνώνυμος τὸ ξαναδουλεύει καὶ τὸ μεγαλώνει, φέροντάς το στὴ δυτικὴ Φλάντρα. Τὸ κείμενο, μὲ σχόλια καὶ λοιπά, γραμμένα ἀπὸ τὸ Hendrik van Alkmaar, τυπώθηκε τὸ 1487 καὶ πάνω σ' αὐτὸ πλάστηκε ἡ πρώτη σε γερμανικὴ διάλεχτο διασκευὴ, πού μὲ τὸν τίτλο «Reynke de Vos» εἶδε τὸ φῶς στὸ Lübeck τὸ 1498. Ἡ ἀνατύπωσή του, πού ἔκαμε ὁ Hackmann στὰ 1711, χρησίμεψε στὸ Goethe γιὰ τὴν ἔμμετρη σὲ δαχτυλικοὺς ἑξάμετρος διασκευὴ του, πού τυπώθηκε τὸ 1794 μὲ τὸν τίτλο «Reineke Fuchs».

Ὁ Γάλλος σατυρογράφος Mathurin Régnier, πού ἔζησε κάμποσο στὴ Ρώμη καὶ πολλὲς ἀπὸ τὶς σάτυρές του τὶς ἔγραψε κάτω ἀπὸ ἰταλικὲς ἐπίδρασες, στὴν τρίτη σάτυρά του, ἀπὸ τὸ στίχο 216 καὶ κάτω, δίνει περίπου τὸ μῦθο τῆς «Φυλλάδας», μὲ πρόσωπα τὸ Λύκο, τὴ Λιόντισσα καὶ τὴ Μούλα. Θὰ σημειώσω πὼς καὶ μιὰ πρόχειρη σύγκριση τῆς σάτυρας τοῦ Régnier μὲ τὴν πολὺ παλαιότερη «Φυλλάδα», δείχνει τὴν ἀνώτερη ποιότητα τοῦ δεύτερου σ' ἐκφραστικὴ ἀκρίβεια, σ' ἐξυπνάδα καὶ χιοῦμορ, σὲ ψυχολογικὴ κατατόπιση καὶ σ' αἴσθηση τῆς πραγματικότητας. Ἔχομε καὶ στὴ «Φυλλάδα» τὰ ἴδια γνωρίσματα, πού βρίσκουμε καὶ στὰ μεταγενέστερα προϊόντα τῆς κρητικῆς μούσας.

Ὁ Régnier πιστεύει, πὼς οἱ Ἱταλοὶ πού τοῦ προμήθεψαν τὸ μῦθο, τὸν εἶχαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, ὅπως τόσους ἄλλους, καὶ ξεκινᾷ μ' ἓνα σφάλμα.

Or entendis à ce point, ce qu' un Grec en écrit.

Ὁ μῦθος ὅμως τῆς «Φυλλάδας» δὲν εἶναι, ἄμεσα τουλάχιστον, ἑλλη-

νικός. Βρίσκεται κι αὐτὸς μέσα στὸν κύκλο τῶν δυτικοευρωπαϊκῶν παραμυθιῶν, πού ἔχουν πρωταγωνίστρια τὴν τυπικὰ πονηρή, ὑποκρίτρια, ψευτοθρησκευόμενη καὶ χωρὶς ἠθικὸ χαλινὸ Ἄλεπού καὶ πού πλάστηκαν, γιὰ νὰ σατυριστοῦν τύποι ἀνθρώπινοι κάθε καιροῦ καὶ τόπου. Οἱ μῦθοι αὐτοὶ κυκλοφοροῦσαν ἀπὸ πολὺ παλιὰ καὶ στὴν Ἰταλία.

Τρεῖς τὸ λιγώτερο Ἰταλοί, πρὶν ἀπὸ τὸ Mathurin Régnier, μᾶς διηγέονται τὸ μῦθο τῆς «Φυλλάδας»: Ἐνας ἀνώνυμος στὸ «Novelliere Antico» (μῦθος 91), ὁ Στέφανος Guazzo στοὺς «Διαλόγους» του κι ὁ Σκιπίωνας Ammirato στὶς «Παροιμίες». Ἀξίζει νὰ προσέξουμε, πὼς καὶ στὶς τρεῖς ἰταλικὲς παραλλαγὲς παίρνουν μέρος τρία ζῶα, δηλ. ἡ Ἄλεπού, ὁ Λύκος κι ἡ Μούλα, τὸ θῦμα τῶν δυὸ θηρίων, πού τελικὰ νικᾷ καὶ θριαμβεύει. Ἔτσι καὶ στὴ «Φυλλάδα» παίζουν τρία ζῶα. Μόνο πού τῆς Μούλας τὴ θέση τὴν παίρνει ὁ Γάϊδαρος, γιατί, καθὼς φαίνεται, ἀπὸ κεῖνα τὰ χρόνια ἦτανε πιὸ συνηθισμένος στὴν Κρήτη ἀπὸ τ' ἄλλα ζωντανὰ τοῦ εἴδους του, καὶ σὰν τέτοιος πιὸ κατάλληλος γιὰ τὴ σάτυρα.

Ὅπως ὁ Mathurin Régnier, πολὺ μεταγενέστερος ἀπὸ τὸν ποιητὴ τῆς «Φυλλάδας», κινήθηκε νὰ γράψῃ σάτυρα μ' αὐτὸ τὸ θέμα, ἔτσι κι ὁ Lafontaine, μεταγενέστερος ἀπὸ τὸ Régnier, συνθέτει δυὸ σχετικὸς μύθους: Τὸν ὄγδοο τοῦ πέμπτου βιβλίου καὶ τὸ δέκατον ἔβδομο τοῦ δωδέκατου βιβλίου τῶν μύθων του. Ὁ πρῶτος ἔχει τριανταεξὶ στίχους καὶ δυὸ μόνο πρόσωπα - ζῶα, τὸ Λύκο καὶ τ' Ἄλογο. Εἶν' ἓνα σκίτσο χωρὶς δράση, ἀπ' ὅπου λείπουν ὅλες οἱ χάρες τῆς «Φυλλάδας». Ὁ δεύτερος ἔχει τριαντατρεῖς στίχους καὶ πρόσωπα τὴν Ἄλεπού, τὸ Λύκο καὶ τ' Ἄλογο. Τοῦτος εἶναι πιὸ κοντὰ στὴ «Φυλλάδα». Εἶναι κι αὐτὸς μιὰ μονοκοντυλιά· μὰ τὰ κύρια γνωρίσματα βρίσκονται χωρὶς κόπο. Ὁ Λύκος πληρώνει καὶ δῶ τὰ σπασμένα, ὅταν σκύβῃ νὰ διαβάσῃ τ' ὄνομα τοῦ Ἄλογου, πού εἶναι τάχα γραμμένο γύρω-γύρω στὸ πέταλό του. Βιάζεται χωρὶς δισταγμὸ νὰ τὸ κάμῃ, γιὰ νὰ ρεκλαμάρῃ τὶς γνώσεις του στὴν ἀνάγνωση, τὴν ὥρα πού ἡ Ἄλεπού, πού κατάλαβε πὼς κάτι τοὺς μαγείρευε τ' Ἄλογο,

s' excusa sur son peu de savoir!

Πηγὲς τοῦ Lafontaine — οἱ ἰταλικὲς τοῦ Mathurin Régnier. Αὐτὲς πού εἶχε μπροστά του κι ὁ Ἄνώνυμος, πού στιχοῦργησε τὸ «Συναξάριον τοῦ τιμημένου Γαδάρου». Σημειῶνω πὼς σε μιὰ παράγραφο τοῦ «Ἀσκημόλαπου» τοῦ Andersen, τὸ διωγμένο ἀπὸ παντοῦ παυλί, μπαίνει καὶ στὸ χαμόσπιτο μιᾶς χήρας, πού ζῆ μ' ἓνα γάτο καὶ μιὰ κότα. Τ' ἀγαπάει σὰ παιδιὰ τῆς κ. λ. Τὰ χνάρια τοῦ μύθου τῆς «Φυλλάδας» εἶναι καὶ δῶ χεροπιαστά.

Σίγουρα θὰ ὑπάρχουν καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα λογοτεχνήματα ἐπίδρα-

σες ἀπὸ τὸ μῦθο μας. Καὶ τὰ λίγα ὅμως τοῦτα δείχνουν ἀρκετὰ τὴ διάδοση τοῦ μύθου, ἄρα καὶ τὸ σατυρικὸ ἐνδιαφέρον ποὺ παρουσιάζει. Κάτω ἀπὸ τὰ τρία πρόσωπα - ζῶα ἀναγνωρίζονται εὐκόλα οἱ τρεῖς μεγάλες μεσαιωνικὲς δυτικοευρωπαϊκὲς κοινωνικὲς τάξεις, τῶν εὐγενῶν, τοῦ κλήρου καὶ τῆς τρίτης τάξης, καὶ καυτηριάζεται, σκεπασμένα κι ἀνώδυνα, ἡ αὐθαιρεσία ποὺ χαρακτήριζε τὴ συμπεριφορὰ τῶν δυὸ πρώτων ἀντίκρου στὴν τρίτη.

Ὅπως μᾶς λέει ὁ Κάρολος Krumbacher στὴν Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας (München 1897, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, σελίδα 880 καὶ κάτω), ὁ μῦθος εἶναι δυτικοευρωπαϊκὸς κι ἀνήκει στὸν κύκλο τῶν παραμυθιῶν τῆς Ἀλεποῦς. Τὸ ἴδιο ὑποστηρίζει στὰ Προλεγόμενα τῆς ἔκδοσής του κι ὁ Ἰάκωβος Grimm.

Ὅμως ἡ «Φυλλάδα» δὲν ἔχει ἄμεση πηγὴ δυτικοευρωπαϊκὰ καὶ ἰταλικὰ πρότυπα. Ἄλλος πιὸ παλιὸς στιχογράφος, ἀνώνυμος κι αὐτὸς καὶ Κρητικὸς, εἶχε γράψει πάνω στὸν ἴδιο μῦθο ἐν' ἄλλο σατυρικὸ στιχούργημα, ποὺ ἀπ' αὐτὸ καὶ μόνο κατάγεται ἡ «Φυλλάδα».

Ὁ Γουλιέλμος Wagner (1843 - 1880) στὰ Carmina Graeca Medii Aevi (Lipsiae in Aedibus B. G. Teubner, 1874) στὶς σελίδες 112 ἴσαμε 123, δημοσιεύει γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν περίφημο Βιενέζικο Κώδικα (Codex Vindobonensis Theologicus 244) τὸ ἀπὸ 393 ἀνομοιοκατάληκτους δεκαπεντασύλλαβους πολιτικοὺς στίχους «Συναξάριον τοῦ Τιμημένου Γαδάρου» καὶ σε συνέχεια, στὶς σελίδες 124 ἴσαμε 140, τὴ «Φυλλάδα» μὲ τὸν τίτλο «Γαδάρου, Λύκου καὶ Ἀλουποῦς Διήγησις Ὠραία» (ὄχι «Χαρίεις»).

Τὴν ἔκδοση τῆς «Φυλλάδας» ὁ Wagner τὴν ἔκαμε μὲ πολλὴ εὐσυνειδησία σύμφωνα α) μὲ τὴν ἔκδοση τοῦ Ἰάκωβου Grimm τοῦ 1832 ποὺ εἶχε γίνει ἀπάνω σε συγκαιρινὴ λαϊκὴ βενετσιάνικη ἔκδοση, καὶ β) μιὰ πάλι βενετσιάνικη λαϊκὴ ἔκδοση τοῦ 1871, ποὺ τοῦ προμήθεψε ὁ Σάθας.

Οὔτε ὁ Grimm οὔτε ὁ Wagner δὲν ἔχουν ἰδέα γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀντιτύπου τῆς πρώτης ἔκδοσης τῆς Βενετίας τοῦ 1539, ποὺ ἀναφέρει ὁ Krumbacher, (ἐνθ' ἀνωτέρω σελίδα 883, Hilfsmittel). Ἴσως ἐπειδὴ, κι ἂν βρισκόταν ἀπὸ τότε στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Μονάχου, δὲν εἶχε γίνει γνωστὴ ἢ ἐκεῖ παρουσία του.

Δὲν εἶχα γιὰ τὴ δουλειά μου παρὰ μόνο τὸν τόμο τοῦ Wagner. Ἀλλὰ τὸ ἀντίτυπο ποὺ χρησιμοποίησα ἔχει ἰδιαίτερη στὸ προκείμενο ἀξία: Προέρχεται ἀπὸ τὸ τμήμα τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Στεφάνου Ξανθουδίδη, ποὺ μὲ τὴ διαθήκη του, δωρήθηκε στὸ Μουσεῖο Ἡρακλείου. Στὰ περιθώρια τῶν σελίδων τῆς «Φυλλάδας» ὑπάρχουν κάμποσες ἰδιόχειρες σημειώσεις καὶ διόρθώσεις τοῦ πατέρα τῆς κρητολογίας, ποὺ

χρησιμοποιοῦ στὴν ἔκδοσή μου, μνημονεύοντας προσεχτικὰ τὴν πηγὴ τους. Στις περισσότερες ἀπ' αὐτὲς ὁ Ξανθουδίδης, πλάϊ στὸ ἀρχικὸ τοῦ ἐπιθέτου τοῦ Ξ., ἢ καὶ χωρὶς αὐτό, βάζει ἓνα M. ἢ (M.) ποὺ δὲν εἶχα κατορθώσει νὰ ἐξακριβώσω τί σημαίνει, μ' ὅλο ποὺ εἶχα γιὰ καιρὸ προσπαθῆσει κι ἐρευνήσει. Φαινόταν ὅμως ὅτι πρόκειται γιὰ γραφὲς προερχόμενες ἀπὸ ἄγνωστη σε μένα ἔκδοση τῆς «Φυλλάδας».

Ὁ διαλεχτὸς μεσαιωνοδίφης φίλος κ. Μανοῦσος Μανούσακας, περαστικὸς ἀπὸ τὸ Ἡράκλειο, εἶχε τὴν καλωσύνη, κατὰ παράκλησή μου, νὰ κοιτάξῃ τὸν τόμο. Ὑστερα ἀπὸ προσεχτικὴ ἐξέταση, μοῦ εἶπε, πὼς εἶναι πολὺ πιθανὸ τὸ M. (M.) ποὺ σημειώνει ὁ Ξανθουδίδης, νὰ φανερώνη γραφὲς τῆς πρώτης βενετσιάνικης ἔκδοσης τῆς «Φυλλάδας» τοῦ 1539, ποὺ θὰ εἶχε προμηθευτῆ ἀπὸ τὸ Μόναχο ἀντίγραφο της, με σκοπὸ νὰ ἐκδώσῃ τὸ ἔργο. Κατὰ κακὴ τύχη τὰ κατάλοιπα τοῦ Ξανθουδίδη δὲν ἔχουν φυλαχτῆ στὶς ντόπιες βιβλιοθηκὲς, ὅπου θὰ ἦταν ἡ θέση τους, παρὰ βρίσκονται σκορπισμένα.

Παρατηρῶ, πὼς ἡ ἔκδοση τοῦ 1539, (ἂν εἶναι σωστὴ ἢ ἐκδοχὴ, πὼς οἱ γραφὲς ποὺ σημειώνει ὁ Ξανθουδίδης προέρχονται ἀπ' αὐτήν), δὲν εἶναι ἔκδοση τοῦ ἴδιου τοῦ ποιητῆ. Τοῦτο ἀποδείχεται ἀπὸ τὸ γεγονός, πὼς πολλὲς γραφὲς ἀπ' ὅσες παραδίδουν οἱ ἄλλες λαϊκὲς βενετσιάνικες ἔκδοσες, ποὺ εἶχε ὑπ' ὄψη ὁ Grimm κι ὁ Wagner, εἶναι καλύτερες ἀπὸ τῆς ἔκδοσης τοῦ 1539. Θὰ πῆ, πὼς, παράλληλα πρὸς τὸ κείμενο τῆς «Φυλλάδας» ποὺ μᾶς δίνει ἡ πρώτη κείνη λεγόμενη ἔκδοση, κυκλοφοροῦσαν κι ἄλλα, συγκαιρινὰ ἢ παλιότερα, ποὺ δὲν τὰ ἤξερε ὁ ἐκδότης τοῦ 1539, τὰ γνώρισαν ὅμως οἱ μεταγενέστεροι ἐπιμελητὲς τῶν λαϊκῶν ἐκδόσεων.

Ὁ Ἰάκ. Grimm, ὁ μεγάλος γερμανολόγος, τὴν ἔκδοση τῆς «Φυλλάδας» τὴν ἐπιχείρησε, ἀνατυπώνοντας αὐτούσια μιὰ λαϊκὴ βενετσιάνικη ἔκδοση, γιὰ νὰ τὴ στείλῃ στὸ συνιδρυτῆ τῆς γερμανιστικῆς ἐπιστήμης Κάρολο Lachmann, ἀποκλειστικὰ γιὰ τὸ λόγο, πὼς σχετιζόταν μὲ τὸ Reinhart Fuchs, ποὺ τοὺς ἀπασχολοῦσε καὶ τοὺς δύο. Γι' αὐτό, ἡ ἀμέλεια στὴν ἔκδοση καὶ τὸ πλῆθος τῶν παρανοήσεων τοῦ γλωσσάρου, ποὺ ἀναφέρει ὁ Krumbacher, δὲν ἔχει ἰδιαίτερη σημασία. Δὲν ἦταν εἰδικὸς γιὰ ἔκδοσες νεοελληνικῶν κειμένων. Τὰ προλεγόμενά του ὅμως, ὅπου θὰ γίνεται λόγος γιὰ τὴν καταγωγὴ καὶ τὴ διαμόρφωση τοῦ μύθου, δὲν ἦταν εὐκόλο, παρὰ τὴ ζωηρὴ ἐπιθυμία μου, νὰ τὰ συμβουλευτῶ, ἂν καὶ πιστεύω πὼς θὰ μοῦ ἦταν πολὺ χρήσιμα.

Ἀπὸ ἓνα em [endavit] Bicalas στὸ κριτικὸ σημείωμα τῆς «Φυλλάδας» (στίχος 228) συμπεραίνω, πὼς ὁ Βικέλας ἀνακοίνωσε μ' ἐπιστολὴ στὸ Wagner τὴν ὠραία διόρθωση τοῦ *μὲ ταῦτα σε μετ' αὐτά*. Στὸ σύγγραμμα τοῦ Ἀλεξάνδρου Οἰκονόμου «Τρεῖς Ἄνθρω-

ποι», πὸν μοῦ ὑπόδειξε ὁ λόγιος φίλος Νίκος Σταυρινίδης, Ἀθήνα 1953, τόμος II, σελίδες 267 καὶ κάτω, βλέπομε πὸς ὁ Βικέλας κι ὁ Wagner ἦταν φίλοι κι ἀλληλογραφοῦσαν γιὰ χρόνια. Ὅμως στὴ βιβλιογραφία τοῦ Βικέλα, πὸν παραθέτει ὁ Οἰκονόμου, δὲ γίνεται μνεῖα καμμιάς ἐργασίας τοῦ Βικέλα πάνω στὴ «Φυλλάδα».

Ὁ Ἀ. Ἀ. Παπαδόπουλος, διευθυντὴς τοῦ λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας, (Κανίσκιον Φαίδωνι Κουκουλέ, Ἀθήνα 1953, σελίδες 386 καὶ κάτω), σ' ἄρθρο του γιὰ τὴ «Φυλλάδα», εἶναι ἐπιφυλαχτικὸς ὡς πρὸς τὶς γνώμες τοῦ Krumbacher. Δὲν κάνει κανένα λόγο γιὰ τὴν κρητικὴ καταγωγὴ τοῦ ἔργου, οὔτε τὸ συσχετίζει μὲ τοὺς ἄλλους καρπούς τῆς κρητικῆς γραμματείας καὶ μὲ τὴν Ἀναγέννηση. Κακίζει τὸν Krumbacher, γιὰτὶ θεωρεῖ τὸ μῦθο τῆς «Φυλλάδας» δυτικοευρωπαϊκό. Ἀλλὰ ὁ Krumbacher δὲν ἀρνιέται τὴν ἀρχικὰ πιθανὴ ἑλληνικὴ καταγωγὴ του.

Δὲν τὸ πιστεύω ἀκόμα, ὡς ἱστορικὰ σωστό, τὸ νὰ ὑποστηρίζεται, πὸς ἡ «Φυλλάδα» ἀνήκει στοὺς τελευταίους αἰῶνες τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, κι ἂν ἀκόμα ὁ Krumbacher τὴν περιλαβαίνει στὴν ἱστορία του, μαζί μ' ὅλα τ' ἄλλα κρητικὰ ποιητικὰ προϊόντα. Ὁ Krumbacher ἔγραφε πρὶν ἀπὸ τὸ 1897. Μὰ ἀπὸ τότε ἴσαμε τὸ 1953 ἡ μελέτη τῶν κρητικῶν κειμένων ἔφερε σημαντικὲς ἀλλαγὲς στὶς ἀποψες τοῦ Krumbacher.

Ἡ περίοδο ἀνάπτυξης τῶν κρητικῶν γραμμάτων, ἀπὸ τὸ Δελαπόρτα ἴσαμε τὸ Φώσκολο, πάει πιὸ πολὺ μὲ τὴ Δύση παρὰ μὲ τὴν Ἀνατολή. Εἶναι μιὰ ἀρχὴ κι ὄχι ἓνα τέλος. Κάτι χρονικά, γεωγραφικά καὶ γλωσσικά διαφορετικὸ ἀπ' ὅ,τι ξέρομε γιὰ τὸ Βυζάντιο. Ἐκεῖ ἴσαμε τὴν τελευταία στιγμὴ βασίλευε ὁ δασκαλισμὸς τῶν γραμματισμένων κι ἡ πνευματικὴ φτώχεια τῶν ἀγράμματων. Στὴν Κρήτη τ' ἀνθισμα εἶναι καθαρὸ καὶ γενικὸ. Τὰ στιχουργήματα ξαμῶνουν στὸ σύνολο κι ὄχι σε μιὰ «ἐλίτα». Τὰ ποιητικὰ ἔργα ἐκδίδονται καὶ σκορπίζονται στὰ τετραπέρατα σε χιλιάδες ἀντίτυπα. Πρόκειται γιὰ ἓνα βαθμιαῖο ἀνέβασμα, πὸν ξεκινῶντας ἀπὸ ψελίσματα καὶ πατώντας σκαλί-σκαλί, φτάνει στὸ Ρωτόκριτο καὶ ξαφανίζεται μὲ τὴν τελειωτικὴ κατάχτηση τοῦ νησιοῦ ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ 1669.

Ὅσο γιὰ τὸν τιμητικὸ τίτλο «Νίκος», πὸν ὁ ποιητὴς τῆς «Φυλλάδας», σὰν εἶδος παράσημο, κολνάει στὸν ἀπίθανο θριαμβευτὴ τῆς ἀνίσης ἀμάχης, εἶναι πιστεύω ἀρκετὰ φανερὴ ἡ ἀφορμὴ του, ὥστε νὰ μὴ φαίνεται ἀπαραίτητο τὸ νὰ καταφύγωμε στὸν ἀρχαῖο κεῖνο «Νίκωνα». Νίκησε. Λοιπὸν πρέπει νὰ λέγεται Νίκος.

Δὲν ἔχω στὴ διάθεσή μου τὴν πεζὴ διασκευὴ τοῦ «Συναξαριοῦ», πὸν ἀναφέρει ὁ Krumbacher, πὸς ἔγινε γιὰ τοὺς εὐλαβικοὺς ἀναγνώ-

στες, κι ὅπου γίνεται λόγος καὶ γιὰ τὸ "Ἁγιον Ὄρος. Δὲν ξέρω, ἂν μετὰ τὸ 1874, πὸν τυπώθηκαν τὰ Carmina τοῦ Wagner, δημοσιεύτηκε καμμιά ἔκδοση τῆς «Φυλλάδας», ἐχτὸς ἀπὸ τὶς λαϊκὲς τῆς Βενετιᾶς, οὔτε ἂν γράφτηκαν κι εἶδαν τὸ φῶς ἄλλες μελέτες σχετικὲς. Ὅπως οἴομαι γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς δουλειᾶς αὐτῆς, νὰ δώσω δηλαδὴ ἓνα κείμενο καθαρὸ καὶ φροντισμένον, πὸν νὰ τραβήξῃ τὴν προσοχὴ καὶ τοῦ πλατύτερου κοινοῦ καὶ τῶν εἰδικῶν σ' ἓνα πνευματικὸ καρπὸ σ' ὅλα ἀντάξιο τῆς ἐποχῆς του, μοῦ ἔφτασαν ὅσα μπόρεσα νὰ διαβάσω καὶ νὰ χρησιμοποιήσω.

Ὁ τόμος τοῦ Wagner μὲ τὶς σημειώσεις τοῦ Ξανθουδίδη στὰ περιθώρια· ἔπειτα ἡ σύσταση πὸν κάνει ὁ ἴδιος ὁ Wagner (ξέροντας καλὰ τ' ἀδύναμα καὶ τρωτὰ σημεῖα τῆς δικιᾶς του ἔκδοσης) σ' ἐμᾶς τοὺς Ἕλληνες, νὰ ξαναμελετήσωμε καὶ διορθώσωμε τὰ κείμενα (σελ. VIII.)· καὶ τέλος ἡ ἐχτίμησή μου πρὸς τὴ «Φυλλάδα», ἦταν τὰ κίνητρα τῆς ἀπόφασής μου νὰ καταπιαστῶ μ' αὐτὴ τὴν ἔκδοση.

Μιὰ προσεχτικὴ μελέτη κι ἀντιπαραβολὴ τῶν κειμένων τοῦ «Συναξαριοῦ» καὶ τῆς «Φυλλάδας» μᾶς διδάσκει τὰ παρακάτω.

A) Ἡ «Φυλλάδα», πὸν ἡ χρονολογία μιᾶς παλιᾶς ἔκδοσής της τὸ 1539 μᾶς εἶναι γνωστὴ, ἀποδείχεται σὰ μεταγενέστερη καὶ τεχνικώτερη διασκευὴ τοῦ «Συναξαριοῦ». Εἶναι σφάλμα νὰ θεωρήσωμε τὰ δυὸ τοῦτα στιχουργήματα σὰ μίμησες καὶ διασκευὲς ἑνὸς παλαιότερου πρότυπου, καθὼς ὑποστηρίζει ὁ Krumbacher. Ὁ στιχουργὸς τῆς «Φυλλάδας» παρακολουθεῖ στίχο-στίχο τὸ «Συναξάρι». Παίρνει τοὺς καλοὺς στίχους καὶ τὶς ἔξυπνες εὔρεσες πὸν συναντᾷ στὴν πρόοδο τῆς δουλειᾶς καὶ μᾶς τὶς βάζει στὴ διασκευὴ του αὐτούσιες.

Στὸ μεταξύ, πάλι στὴ πρόοδο τῆς δουλειᾶς, ὅλο κι ἐφευρίσκει καὶ προσθέτει ἐπεισόδια κι ἐπεξεργάζεται καλλιτεχνικὰ τὸ μῦθο, πὸν καὶ στὰ δυὸ εἶν' ἓνας κι ὁ ἴδιος.

B) Ἡ γλωσσικὴ μορφή τοῦ «Συναξαριοῦ» τὸ τοποθετεῖ πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸ 1500, περίπου τὸν καιρὸ πὸν ζοῦσε κι ἔγραφε στὸ Χάνδακα ὁ Στέφανος Σαχλίκης. Ἡ «Φυλλάδα» πάλι μᾶς παρέχει πολύτιμο δείγμα τῆς θέσης πὸν εἶχε ἡ γλῶσσα, μέσα στὴν ἐξέλιξή της, κατὰ τὸ 1539, ὅταν ἀρχίζῃ νὰ παίρῃ τὴ δόκιμη μορφή της.

Ξέρομε σήμερα, χάρι στὸ Μανούσο Μανούσακα, πὸς ὁ πιὸ παλιὸς Χανδακίτης ποιητὴς εἶναι ὁ Λινάρδος Δελαπόρτα· καὶ ξέρομε μὲ ἀσφάλεια τὶς χρονολογίες τῆς δράσης του γύρω στὰ 1400. Ἡ γλωσσικὴ μορφή τῶν ἔργων τοῦ Δελαπόρτα εἶναι γιὰ σήμερα τὸ πρῶτο γνωστὸ σκαλὶ στὸ δρόμο πὸν φέρνει στὴ «Βοσκοπούλα», στὸ Χορτάτο, στὸν Κορνάρο.

Ἀνάμεσα στὶς δυὸ χρονολογημένους ἄκρες Δελαπόρτα Φώσκολου

διανύθηκε ἓνας δρόμος ἀπὸ κοντὰ τρία ἑκατόχρονα. Ἡ πρώτη ἔκδοσή τῆς «Φυλλάδας» τὸ 1539 μοιράζει τὴ χρονικὴ τούτη περίοδο περίπου στὰ δυό. Τὸ δεύτερο μισό, ἀπὸ τὴ «Φυλλάδα» ἴσαμε τὸ «Φορτουνατο», μᾶς εἶναι ἀρκετὰ γνωστό, ὕστερα ἀπὸ τόσες ἐργασίες πὺ εἶδαν τὸ φῶς. Τὸ πρῶτο μισό, ἀπὸ τὸ Δελαπόρτα ἴσαμε τὴ «Φυλλάδα», εἶναι λιγώτερο διερευνημένο. Σ' αὐτὸ πέφτει ἡ ζωὴ κι ἡ δράση τοῦ Χούμνου, τοῦ Μπεργαδῆ, τοῦ Σαχλίκη, τοῦ ποιητῆ τοῦ «Συναξαριοῦ» κι ἄλλων Κρητικῶν, πὺ τὰ ἔργα τους βρίσκονται στὸ Βιεννέζικο Κώδικα κι ἄλλοῦ.

Πιστεύω πὺς ἡ γλῶσσα καὶ γενικὰ ἡ μορφή τοῦ «Συναξαριοῦ» τὸ βάζουν χρονολογικὰ πιὸ κοντὰ στὸ Δελαπόρτα, παρὰ στὴ «Φυλλάδα», γύρω δηλαδὴ στὰ χρόνια τῆς Ἑλωσης καὶ πρίν.

Γ) Στὸ «Συναξάρι», ὅπως καὶ στὸ Δελαπόρτα, βρίσκουμε πρωτόγονη στιχουργικὴ, πὺ μᾶς θυμίζει κάπου - κάπου τ' ἀνεξέλιχτα βυζαντικὰ δεκαπεντασύλλαβα στιχουργήματα. Μὲ τὴ διαφορὰ, πὺς ὁ Δελαπόρτας εἶναι λόγιος κι ὁ ποιητῆς τοῦ «Συναξαριοῦ» περισσότερο λαϊκὸς στιχουργὸς μὲ μέτριο τάλαντο. Ἐπὸ ἀδεξιότητα κι ἀσιτία γούστου ἀνακατεύει, ὅπως τοῦ ἔρχεται βολικό, ἀρχαϊκὰ καὶ συγκαιρινὰ του γλωσσικὰ στοιχεῖα. Καταφέρνει ὅμως κάπου - κάπου νὰ βρῖσκη ζωντανὲς ἔκφρασεις, γεμᾶτες χιοῦμορ, μέσα στὸ τυχαῖο μᾶλλον συνταίριασμα τῶν δεκαπέντε σύλλαβῶν. Δὲν τοῦ λείπουν κάπου - κάπου κι ὀλόκληροι στίχοι μὲ ἀξία κι ἐκφραστικὲς εὔρεσες πετυχημένες, πὺ, καθὼς εἶπα, ὁ διασκευαστῆς τῆς «Φυλλάδας» τὶς παίρνει αὐτοῦσιες, δείχνοντας τὸ φῖνο γούστο του.

Ἐο τελευταῖος εἶν' ἐπιδέξιος στιχουργός, ἔχει γούστο ποιητικὸ καὶ δὲ λείπει οὔτ' ἀπ' αὐτὸν τὸ πηγαῖο χιοῦμορ. Δὲ θὰ ὑποστηρίξωμε, πὺς ἡ στιχουργικὴ τῆς «Φυλλάδας» βρίσκεται στὸ ἐπίπεδο ἐκείνης πὺ συναντοῦμε στὴν «Ἐρωφίλη» καὶ στὸ «Ρωτόκριτο». Τὴν πλησιάζει ὅμως κι ἴσως τὴν προετοιμάζει.

Δ) Καὶ τὰ δυὸ στιχουργήματα, χωρὶς νὰ κάνουν πουθενὰ λόγο γιὰ τὴν Κρήτη, εἶναι γραμμένα στὴν Κρήτη κι ἀπὸ Κρητικούς. Μὲ τὴ διαφορὰ, πὺς, ὅπως γίνεται μὲ τὰ ἔργα τῶν παλαιότερων, ἡ γλῶσσα τοῦ «Συναξαριοῦ» δὲν εἶναι καθάρια ἰδιωματικὴ, στὸ βαθμὸ πὺ εἶναι τῆς «Φυλλάδας». Ἐο στιχουργός του ἀρχαίζει, σολοικίζοντας καὶ βαρβαρίζοντας ἀκατάπαντα, κι ἀποφεύγει τοὺς ἰδιωματισμούς. Ζοῦν χωρὶς ἄλλο ἀκόμα στὴν ἐποχὴ του λέξεις, τύποι κι ἔκφρασεις ἀρχαϊκώτερες, μὰ κατὰ κύριο λόγο ὁ δασκαλισμὸς ἀυγατίζει τὰ νεκρὰ στοιχεῖα. Ἐοπως καὶ νὰ ἔναι τὰ ζωντανὰ κρητικὰ στοιχεῖα φτάνουν καὶ περισσεύουν, γιὰ νὰ στηρίξουν τὴν κρητικὴ καταγωγὴ ~~τοῦ~~ τοῦ «Συναξαριοῦ»

Μάζεψα τ' ἀκόλουθα παραδείγματα' *κακομάζαλος, (ἄ)μπουκῶνω,*

ἀπηλογοῦμαι, νὰ πέσω θέλω (= θὰ πέσω, κατὰ διόρθωση Ξανθουδίδη, στίχος 24), θ.ορῶ, συθροῦβω (κατὰ διόρθωσή μου, στίχος 37), συντρομάσσω, ξυλοσοφῶ, ἐσυννεφιάσε (ἀντὶ ἐσυννέφιασε), σύντεκνος καὶ συντέκνισσα, μεταγνώθω, πιδεξοσύνη, τοιλιμπουροδῶ καὶ τοιλιμπούροδισμα, ἐθώρειε, ὄρνιθα, κατάκι (ἀντὶ γατάκι), σήκωμαν οὐκ ἔχει (= δὲν ἔχει σηκωμό, δὲ μπορεῖ κανένας νὰ σηκώσῃ [τὴν κότα] ἀπὸ τὸ βάρος της, στίχος 187), ματοφρούδια, βαροφοροτώνω, οἱ μύξες νεῦρα γίνονται, στραβοκωλίζω (γιὰ γαιῖδαρους), ὁ πόδας, ἀνακούροκουβα, γριλώνω (= γουρλώνω τὰ μάτια), ὠρδινιάσε, ἐκάτσε (ἀντὶ ὠρδίνιασε, ἔκατσε), κατασταίνω (= τοποθετῶ, ἐγκυθιστῶ), ξεματίζουκῶνει καὶ ταινᾶ (γιὰ γαιῖδαρους), καταλεφτῶς (= λεπτομερῶς, κατὰ διόρθωση δική μου στὸ στίχο 322), κοπανιά, ἔνε, ἐδῶκε (δυσὸ φορές στὸ στίχο 368), κατασβολώνω — δείχνουν κατὰ τρόπο σίγουρο τὴν κρητικὴ καταγωγή.

Ἀντίθετα πρὸς τὸ «Συναξάρι» ἢ «Φυλλάδα» εἶναι γραμμένη σε δοκιμώτερο ἰδίωμα, μὲ πλεονάζοντες κρητικισμοὺς καὶ μὲ σχετικὰ λίγες παρέκκλισες λόγιες καὶ ἀρχαΐζουσες. Ἡ γλῶσσα της εἶναι τέτοια, πὺν καὶ ἂν δὲν εἶχαμε τὴ χρονολογία τῆς πρώτης της ἔκδοσης, θὰ μᾶς ἦταν εὐκόλο μὲ μικρὸ λάθος νὰ εἰκάσωμε τὴν ἐποχὴ τῆς συγγραφῆς της.

Στὰ κριτικὰ καὶ ἐρμηνευτικὰ σχόλιά μου, πὺν δὲν τὰ χωρίζω γιὰ τὴν ἀπλούστερη χρῆση τους, W. σημαίνει τὸν τόμο τοῦ Wagner «Carmina Graeca Medii Aevi». Τὸ Ξ. (M.) δίνει τὶς γραφές, πὺν ὁ Ξανθουδίδης σημειώνει στὰ περιθώρια τοῦ ποτὲ ἀντιτύπου του τοῦ W., καὶ πὺν εἶναι πιθανὰ οἱ γραφές τῆς πρώτης ἔκδοσης τῆς «Φυλλάδας». Σε τέτοια περίπτωσις τὸ M. ἢ (M.) σημαίνει ἀντίτυπο Μονάχου. Ἀναφέρω κάθε φορὰ τὶς ὄχι λίγες διόρθωσις πὺν ἔκαμα καὶ πὺν μὲ εὐθύνουν. Στὸ κείμενο τὶς δίνω μὲ ἀραιομένα στοιχεῖα.

Τὰ σχόλια συντάχτηκαν γιὰ νὰ κάμουν εὐκολώτερη τὴν κατανόηση τῆς «Φυλλάδας» ὄχι τόσο στοὺς εἰδικούς, ὅσο στὸ πλατύτερο κοινὸ τῶν φιλομούσων. Οἱ γλωσσολογικὲς παρατήρησις πὺν κάνω, εἶναι σύμφωνες μὲ τὰ πορίσματα τῶν γλωσσολόγων Χατζηδάκη, Φιλήντα καὶ τῶν ἄλλων. Γίνεται μόνο ὑπενθύμισή τους.

Οἱ ἀριθμοὶ στὴν ἀρχὴ τῶν παραγράφων φανερώνουν τοὺς στίχους, πὺν γι' αὐτοὺς γίνεται λόγος.

Γιὰ τὴν εὐκολία τῶν ἀναγνωστῶν δὲ χρησιμοποιοῦ τὶς συνηθισμένες συντομογραφίς καὶ τὰ λατινικὰ μονοσύλλαβα τῶν κριτικῶν ὑπομνημάτων, πὺν μόνο φιλόλογοι θὰ μποροῦσαν νὰ νιώσουν εὐκόλα.

Κομμάτια τοῦ κειμένου πὺν γι' αὐτὰ θὰ γίνῃ λόγος, τυπώνονται μὲ πλάγια. Τὸ σημεῖο (=) βάζεται ἅμα ἀκλουθοῦν ἐρμηνεῖς. Κριτικὰ καὶ ἄλλα βοηθητικὰ σχόλια χωρίζονται ἀπὸ τὶς λέξις τοῦ κειμένου μὲ

ἄνω τελείες. Τὰ εἰσαγωγικά κλείνουν χωρία καὶ στίχους ἄλλων κειμένων.

ΓΑΔΑΡΟΥ, ΛΥΚΟΥ ΚΑΙ ΑΛΟΥΠΟΥΣ ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΩΡΑΙΑ

ΚΕΙΜΕΝΟ

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΕΝΟ ΚΑΙ ΔΙΩΡΘΩΜΕΝΟ

Ἄρχοντες, νὰ γροικήσετε, ἂν θέλετε, δαμάκι,
ὁ Λύκος μὲ τὴν Ἀλουποῦ πῶς ἤπιαν τὸ φαρμάκι.
Πῶς ἦτονε ἢ ἀφορμή, πῶς ἐκαταπιασιῆκαν,
καὶ τί νοβέλλα πάθασι καὶ πῶς ἐντροπιασιῆκαν.

Σὰ φαίνεται, ὁ Γάδαρος ὁ καταφρονημένος, 5
πάντοτε κακορίζικος καὶ παραπονεμένος,
σ' ἀφέντην ἔλαχε κακόν, λωβόν καὶ ψωριασμένον,
φτωχόν καὶ κακομάζαλον, πολλὰ δυστυχισμένον.
Ποτέ του δὲν ἐχόρτασε, ποτέ δὲν ἀναπαύτη,
νύχια καὶ μέρα δέρονται στὸν κῆπο γιὰ νὰ σκάφτη. 10
Πᾶσα πουρνὸν ἐφόρτωνε τὸ Γάδαρον ἐκεῖνον
κι εἰς τὸ παζάρι πηγαινε κι ἀντεῖνος μετὰ κεῖνον.
Λάχανα τὸν ἐφόρτωνε, κρεμμύδια καὶ μαρούλια,
ραπάνια, ἀντίδια, κάρδαμα, πράσσα, κοκκινογούλια.
Ἄχερο δὲν τοῦ βρίσκειτο, κριθάρι δὲν ποιάσσει, 15
νὰ δώση τοῦ Γαδάρου του, νὰ φάη, νὰ χοριάση.
Τὰ λάχανα καθάριζε καὶ τοῦ ἔριχνε τὰ φύλλα,
κι ὄντεν ἐσκόλα τὸ βραδὺ ἐφόρτωνέν τον ξύλα.
Κι ἀπὸ τὸν κόπον τὸν πολύν, τὴν δούλεψην τὴν τόση,
κι ἐκ τὲς ξυλιὲς ὁπού παιρνεν, ὥστε νὰ ξεφορτώση, 20
ἀδύνεψεν ὁ Γάδαρος καὶ πλέα δὲν ἐμπόρει
κι ἀπὸ τὴν ψώραν τὴν πολλὴν σαμάρι δὲν ἐφόρει.
Χειμῶνα δὲν ἐδύνετον οὐδὲ καὶ καλοκαίρι
οὐδὲ γιὰ ξύλα νὰ ὑπᾶ οὐδὲ νερὸ νὰ φέρη.
Καὶ μιὰ Λαμπρή, μιὰ Κυριακὴ, τάχα λυπήθηκέ τον 25
καὶ πιάνει καὶ ξεστρώνει τον, ἔλυσε κι ἄφησέ τον,
νὰ πᾶ νὰ περιβοσκηθῆ, καμπόσο ν' ἀνασάνη,
νὰ φᾶ κλαδὶ ἀπὸ δεντροῦ κι ἀπὸ τὴ γῆς βοτάνι,
νὰ πέση καὶ νὰ κυλισιῆ, τὸ στόμα του ν' ἀφρίση,
νὰ φᾶ καὶ χόρτον λιβαδιῦ, νὰ πιῆ κι ἀπὸ τὴ βρούση. 30

Στὴ μιὰ μεριά τοῦ λιβαδιοῦ ἦτονε δάσος μέγα
 κι ὁ Λύκος μὲ τὴν Ἄλουποῦ ἐρχόντουσαν καὶ λέγα·
 «Ἴντα βουλὴ νὰ κάμωμε, τί στράτα νὰ κρατοῦμε,
 καλὸ κυνήγι νὰ ἔβρωμε σήμερο νὰ γευτοῦμε ;»
 Τότε κι οἱ δυὸ συμβάστηκαν καὶ συντροφιὰν ἐκάμα 35
 καὶ μέρα νύχτα ὠμόσασιν νὰ περπατοῦν ἀντάμα.
 Λέειν· «Ἄς δροάμωμε λοιπόν, εἰς τὸ λιβάδι ἄς πᾶμε,
 ἂν λάξη κι εὔρωμεν ἐκεῖ κυνήγι γιὰ νὰ φᾶμε».
 Καὶ παρευθὺς ἐκίνησαν στοῦ λιβαδιοῦ τὴ στράτα,
 κι ἡ Ἄλουποῦ στοχάζετο, λέει· «Καλὰ μανιᾶτα, 40
 κὺρ σύντεκνε· μοῦ φαίνεται, νὰ ἔναι καλὸ κυνήγι
 ὁ Γάδαρος, κι ἄς δροάμωμεν γλίγωρα, μὴ μᾶς φύγη».
 Ὁ Γάδαρος τὸ γροίκησε, στέκει, ἀναστενάζει,
 γυρεύει λόγια νὰ τοὺς πῆ, ἕνα τ' ἄλλοῦ νὰ μοιάζῃ.
 Στέκει, διαλογίζεται, πῶς νὰ τοὺς ταπεινώσῃ 45
 καὶ λέγει τότε μέσα του· «Τώρα νὰ παίζ' ἡ γνώση !»
 Λοιπὸν αὐτοὶ ἐσίμωσαν μὲ τὴν ταπεινοσύνην
 καὶ μὲ πολλὴν γλυκύτητα καὶ μὲ τὴν καλοσύνην,
 καὶ χαιρετοῦν καὶ λέγουν του· «Κὺρ Γάδαρέ μας, γειά σου,
 χίλια καλῶς ἐβροήκαμεν ἐδῶ τὴν ἀφεντιά σου. 50
 Ἔλα νὰ πᾶμεν εἰς τὸ σκιὸς, νὰ πάρῃς λίγ' ἀέρα,
 ν' ἀναπνεύσῃς, νὰ δροσιστῇς καὶ σὺ καμμιὰν ἡμέρα.
 Ἄντάμα νὰ μιλήσωμεν, ὁμάδι νὰ γευθοῦμεν
 κι ἀγάλι - ἀγάλι εἰς τὸ σκιὸς τὴν στράταν νὰ κρατοῦμεν.
 Εἰς ἕνα σπίνιν ὁμορφον νὰ πᾶ νὰ κοιμηθοῦμεν 55
 καὶ τὸ ταχὺ μὲ τὴν δροσιὰν πάλιν νὰ σηκωθοῦμεν».
 Πολλὰ αὐτοὶ ἐπάσχισαν, γιὰ νὰ τονε ξεβγάλουν,
 γιὰ ν' ἀκλουθήσῃ μετ' αὐτούς, σιὸ σπήλιο νὰ τὸν βάλουν.
 Σὰν εἶδεν ὁ κὺρ Γάδαρος τὸ πῶς τριγύρω στέκουν,
 καὶ τί λαλοῦσι πρὸς αὐτόν, καὶ πῶς τὸν παρασιτέκουν, 60
 ἐνόησεν ὡς φρόνιμος καὶ βαρυναστενάζει,
 καὶ πῶς νὰ κάμῃ μετ' αὐτούς στέκει καὶ λογαριάζει.
 Λέγει· «Ζῶον ταλαίπωρον εἶμαι ἐγὼ τοῦ κόσμου,
 ὅπου μὲ ταλαιπώρησεν ἀφέντης ὁ δικός μου.
 Ἄπάνω μου οὐδὲν βασιτῶ σάρκαν ἄλλ' οὐδὲ αἷμα 65
 ὁμνέω σας ἀλήθεια καὶ δὲν σᾶς λέγω ψέμα.
 Καὶ περπατῶ, κλονίζομαι, τρέμω καὶ θέλω πέσει,
 οὐδὲ γιατρός, ὡσὰν γροικῶ, θέλει μὲ ὠφελέσει».
 Ταῦτά ἔλεγεν ὁ ταπεινός, τάχατες γιὰ νὰ πάγουν,
 γιὰ νὰ γλυτώσῃ ἀπ' αὐτιουνοὺς, μήπως καὶ τότε φάγουν. 70

Καὶ πάλιν λέγει: « Ἄρχοντες, νὰ πῶ τῆς ἀφεντιᾶς σας,
 ἐγὼ ἀγαπῶ κι ὀρέγομαι νὰ ἔχετε τὴν ὑγείά σας,
 γιατί θωρῶ τὸ κάλλος σας, τὴν ὠραιότητά σας,
 τὴν καλοσύνην τὴν πολλὴν καὶ τὴν γλυκύτητά σας,
 καὶ θέλω νὰ γλυτώσετε, νὰ ἔχετε τὴν ζωὴν σας, 75
 νὰ πᾶτε σιὰ σπιτάκια σας καλὰ μὲ τὴν τιμὴν σας
 Καὶ φύγετε ὀγλίγωρα, τὶ ἀφέντης μου βιγλίζει
 καὶ μὲ ζαγάρια καὶ σκυλιὰ τὸ δάσος τριγυρίζει.
 Ὅταν θελήσῃ νὰ ἐβγῆ, νὰ πᾶ νὰ κυνηγήσῃ,
 δὲ βρίσκει ἄλλος κυνηγὸς ὀμπρὸς του νὰ νικήσῃ. 80
 Γιατ' εἶναι μέγας κυνηγὸς, μέγας περδικοπιιάστης
 κι ἂν ἔν' καὶ πῆς καὶ φύγῃς τον βλέπε σε, ὅτι λανθάστης.
 Ὅντα τὸν πάρον ἀρχοντες γιὰ νὰ περιδιαβάσουν,
 τὰ ὄρη ὅλα θρούβονται, τὰ δάση συντρομάσσουν,
 γιατί ἔχει σκύλους δυνατούς, ἔχει καὶ τὴν ἀνδρείαν 85
 σκύλους χοντρούς, λαγωνικὰ ἀπὸ τὴν Λομπαρδίαν.
 Πέτονται ὡς οἱ γέρακες ὡς ἀετοὶ γυρίζουν,
 λιοντάρια, λύκους καὶ θεριά, ὅσα βρουν, τὰ ξεσκίζουν.
 Καὶ ὅταν θέλῃ νὰ βαλθῆ νὰ πιάσῃ τὸ δοξάρι,
 οἱ λύκοι κι ὅλα τὰ θεριά τρέμονσι σὰν τὸ ψάρι». 90
 Ταῦτά ἔλεγε ὁ Γάδαρος, μὴ νὰ τοὺς φοβερίσῃ,
 νὰ βρῆ κι αὐτὸς τὴν ἄδεια του, γιὰ νὰ παραμερίσῃ.
 Ἡ Ἀλουποῦ ἢ πονηρά, ἢ δολιοπανουργος,
 πάντα λογίζεται κακὰ ὡσὰν ἐχθρὸς κακοῦργος.
 Τὰ λόγια δὲν τῆς ἔλαθαν ἐκεῖνα τοῦ Γαδάρου 95
 καὶ μὲ θυμὸν καὶ μάνητα λέγει του μονιάρου
 « Ἐδὰ θωρῶ, κύρ Γάδαρε, κάνει ἡ ψυχὴ μου χέρι,
 κι ὀργίζεται σε περισσὰ σὰν τὸ κακὸ μαχαίρι.
 Μηδὲν ξυλοσοφᾶς πολλὰ, ὅτι χωριάτης εἶσαι.
 Στέκου αὐτοῦ καὶ σὴ παινέ, ὡσὰν χοντροὺς ποὺ εἶσαι. 100
 Μηδὲν θαροῆς, κύρ Γάδαρε, ὅτ' εἴμεστεν ἐργάτες
 ἀπὸ κεινοὺς τοὺς ἄγροικους καὶ τοὺς κακοὺς χωριάτες.
 Ἐγὼ ἔμαι ἀστρονόμισσα, ἐγὼ ἔμαι καὶ μαντεύτρα,
 καὶ τοῦ κύρ Λέου τοῦ Σοφοῦ ἐγὼ ἔμουνε μαθεύτρα.
 Ἐγὼ ἔμαι διδασκάλισσα τοῦ λόγου καὶ τοῦ μύθου 105
 κι αὐτὸν τὸν νομοκάνονα ἠξεύρω τον ἐκ στήθου.
 Καὶ σὺ γελᾶς μας φανερὰ ὀμπρὸς σὶ τὸ πρόσωπόν μας,
 ποὺ θέλομε νὰ σ' ἔχωμεν ἐδῶ γιὰ πύτροπόν μας.
 Μὰ τὴν ἀλήθεια, πρέπει σου νὰ παιδευτῆς μεγάλως,
 γιατί δὲν ἔχεις οὐσιασιν ἀπάνω σου οὐδὲ κάλλος. 110

Ἄλλ' ἐπειδὴ ἴσαι ἀπαίδευτος, ὡς φαίνεται τὸ προᾶμα,
 κι ὅπως δὲν ἔχεις φρόνεσιν οὐδὲ κατέχεις γράμμα,
 συμπάθιο πρόπει τὸ λοιπὸν νὰ ἴχης διὰ τὴν ὥραν,
 γιὰτὶ βροισκόμεσθεν ἐδῶ πολλὰ σιμὰ σιτὴν χῶραν.
 Λέγω σου γοῦν ἀπὸ τοῦ νῦν, μάθε νὰ συντυχαίνης, 115
 καὶ τίμα τοὺς καλύτερους, ὅπου κι ἄν τοὺς λαχαίνης.
 Ψέμα μηδὲν εἰπῆς ποτέ, ἀλήθεια λέγε πάντα,
 νὰ ἔχης τὴν προτίμησιν κάλλια παρὰ τοὺς πάντας.
 Θωροοῦμε, καλοροίζικε, καλὴν τὴν τύχην ἔχεις,
 καὶ μετὰ μᾶς εὐρέθηκες, κάμε νὰ τὸ κατέχης, 120
 νὰ περπατήσης μετὰ μᾶς, ν' ἀναπαυθῆς, νὰ ζήσης,
 τὴ συντροφιά μας τὴν καλὴν τότε νὰ τὴ γνωρίσης.
 Νὰ σὲ χειροτονήσωμεν, νὰ ἴσαι ἀποκρισάσης,
 καὶ μετὰ μᾶς νὰ περπατῆς, πολλὴν τιμὴν νὰ πάσης.
 Εἰς τὴν βουλήν μας νὰ χωρῆς, εἰς ὅλα μας νὰ πράξης, 125
 ἄν ἔν' καὶ σφάλωμεν καὶ μεῖς, ἐσὺ νὰ μᾶς διδάξης.
 Κι ἄν ἔν' καὶ σὺ μαθητευθῆς, νὰ ἴσαι διὰ τιμὴν μας.
 χαρὰ σε σέ, χαρὰ σε μᾶς διὰ τὸν μαθητὴν μας.
 Καὶ νὰ περάσωμεν ὁμοῦ τὴν θάλασσαν, κι ἀντάμα,
 νὰ πᾶμε σιτὴν Ἀνατολήν, νὰ ἴβρωμεν πᾶσα προᾶμα, 130
 νὰ ἴνδύσωμεν τὰ στάμενα ἔιοῦτα ποὺ βασιτοῦμεν
 καὶ μετὰ μᾶς τὸ διάφορον νὰ τὸ διαμοιραστοῦμεν».
 Σὰν εἶδεν ὁ κύρ Γάδαρος τὰς ἀποφάσεις τούτων,
 στανιῶς του ἀκολούθησεν ὡς φρόνιμος ὁπού ἴτον.
 Προβλέπει καὶ τὸν θάνατον καὶ λέγει κάθε ὥρα 135
 «Ὅταν ἔιοῦτοι μ' εὔρασιν, ἦταν κακὴ μου ὥρα».

Κι οἱ τρεῖς των εἰς τὴν θάλασσαν ἀντάμα κατεβῆκαν
 μιὰν βάρκαν ἐγυρέψασι, πάραντας τὴν ἐβροῆκαν.
 Μέσα σ' αὐτὴν ἐμπήκασι, ὄχι γιὰ νὰ ψαρέψουν
 μὰ πέρα σιτὴν Ἀνατολήν διὰ νὰ ταξιδέψουν. 140
 Εὐθὺς ἐκάμαν ἄρμενα, σιτὸ πέλαγος ἐβγῆκαν
 καὶ μαζωκτῆκαν καὶ οἱ τρεῖς, σιτὴν πρύμην ἀνεβῆκαν.
 Καὶ κεῖ βουλήν ἐποίκασι νὰ ρίξουσι μπαλλότια,
 διὰ νὰ ποίσουν ναύκλερον, νὰ ποίσουν καὶ ποδότια.
 Λοιπὸν ὁ Λύκος νὰ γενῆ ναύκλερος τοῦ τυχαίνει, 145
 ποδότιας ὁ κύρ Γάδαρος μπαλότια τοῦ ἐβγαίνει.
 Τὸν Λύκον ἢ κερὰ Ἀλουποῦ στέκεται καὶ παινᾶ του,
 τὸ πῶς τὰ βάνει σ' ὀρδινιὰ ὁμοοφα τ' ἄρμενά του.
 «Χαίροις, τοῦ λέγει, σύντεκνε, πῶς τὰ καταλαμβάνεις

- καὶ πῶς τὰ πιδεξεύγεσαι κι εἰς ὀρδινιὰ τὰ βάνεις. 150
 Ἡ προσευχὴ τῆς μάνας μου, τῆς καλογοῦσ ἐκείνης,
 ἐκείνη μᾶς βοήθησε καὶ ναύκληρος ἐγίνης».
- Λέγει καὶ τὸν κύρ Γάδαρον· «Βλέπε σε, μηδὲν σφάλης,
 κι εἶσε λιμιώνα γύρεψε σίγουρον νὰ μᾶς βάλης.
 Βλέπε καλὰ τὴ στραία σου, θώρειε τὸ μπούσουλά σου, 155
 νὰ μὴν παραστρατήσωμεν κι ἀπέκει σφάκελά σου».
- Καὶ τότες ἡ κυρὰ Ἀλουποῦ ἔπιασε τὸ τιμόνι
 καὶ τὸν πιωχὸν τὸν Γάδαρον στέκει κι ἀνατιμώνει.
 «Γλήγορα, σκυλογάδαρε, πιάσε κουπὶ νὰ λάμνης,
 γιὰ τὴ θωρῶ καὶ δὲ γροικᾶς τὴν στραίαν ὅπου κάμνεις. 160
 Ἐμᾶς εἶν τὸ ταξίδι μας νὰ πᾶμεν εἰς τὴν Τάνα
 καὶ θέλει νὰ ᾽ν᾽ ἡ πλώρη μας μέσα σὴν τραμουνιάννα.
 Καὶ σὺ τὴ στραίαν ἔσφαλες καὶ πῆγες πὲρ - πονέντε
 καὶ γκρέμισάν μας τὰ νερὰ ὡς μίλια δεκαπέντε.
 Ἐδῶθεν ποὺ γκρεμνίσσαμεν, ὁ θεὸς νὰ μᾶς βοηθήσῃ, 165
 νὰ μὴ μᾶς ρίξουν τὰ νερὰ σ' κανένα ρημονήσι,
 ὅπου ψωμὶ δὲ βρῖσκεται, οὐδ' ἔνε οὐδὲ βρούση,
 νὰ μὴ μᾶς εὔρη τίποτες καὶ κάμωμε καὶ χύση».
- Ἄνεμον εἶχασι καλὸν κι ἦτον καλὴ εὐδία,
 καὶ μὲ χαρὰν ἀρμένιζαν καὶ μὲ καλὴν καρδία 170
 Ἡ δ' Ἀλουποῦ ἡ πονηρὰ τοῦ σύντεκνού της λέγει
 μὲ πονηρίαν καὶ κλεψιὰν ἀρχίνισε νὰ κλαίγῃ.
 «Καλὰ νὰ ἐγνωρίζετε, συντροφοὶ ἐδικοί μου,
 τοῦτα ποὺ μέλλει νὰ γενοῦν, σᾶς πόνειεν ἡ ψυχὴ μου.
 Στὸν ὕπνο μου εἶδα φανερὰ εἰούτη τὴν ἐμπέραν, 175
 πὼς ἀποχωριζόμεσθεν εἰούτη τὴν ἡμέραν.
 Ἄστραπεν ἡ ἀνατολή, ἐβρόντησεν ἡ δύση,
 ὁ οὐρανὸς ἐμαύρισε, φουρτούνα θὲ νὰ ποίση.
 Προτοῦ μᾶς πάρ' ἡ θάλασσα καὶ μᾶς καιαποντίση,
 ποιήσωμεν τὰ πρόποντα ἐν ἐξομολογήσει». 180
- Λέγει καὶ τοῦ κύρ Γάδαρον· «Πῶς εἶναι ἡ βουλή σου;
 Τὸ προᾶμα τοῦτο βάλε το καλὰ σὴν κεφαλὴ σου».
- Λέγει τους· «Σὰν σᾶς φαίνεται, κάμειτε γιὰ τὴν ὥρα,
 γιὰ τὸ ὄντα σᾶς ἔσμιξα, ἦτον κακὴ μου ὥρα».
- Ὁ Λύκος σὰν τὴν ἤκουσε, ὅλως ἀπενεκρώθη, 185
 ὁ νοῦς του ἐσκοτίσθηκε, τὸ φῶς του ἐθαμπώθη.
 Λοιπὸν ἐδῶκαν τὴν βουλήν γιὰ νὰ ξαγορευθοῦσι
 ἀπὸ τὰ κρίματα νὰ βγοῦν, νὰ τὰ ξεφορτωθοῦσι.
 Τότες ὁ Λύκος ἄρχισε γιὰ νὰ ξομολογᾶται,

ὅλα του τὰ καμώματα σιέκει καὶ τὰ δηγᾶται. 190
 Λέγει· «Ὅσα καὶ ἄν εὐρῶ καὶ πρόβατα καὶ γίδια
 ἐλάφους καὶ μοσχάρια, βόδια καὶ χοιρίδια,
 σκοιῶνω τα καὶ τρώγω τα, ὅπου καὶ ἄν τὰ λάχω,
 κι εἴ τι μοῦ μένει, κρύβω το, αὔριο πάλι νὰ ἔχω.
 Δὲν ἔδιδα ποιὲ τινὸς ἀπὸ αὐτὰ μπουκούνι 195
 ἀμ' ἔσωνα καὶ τὰ ἔκρυβα κοντὰ σιὸ παραβούνι.
 Καὶ μεταγνώθω τὸ κακὸν ὅπου ἔκανα τοῦ κόσμου,
 καὶ πὼς ἐκεῖνα τὰ κλεφτὰ τὰ ἔτρωγα μοναχός μου.
 Λοιπὸν πηγαίνω σιὸ βουνὴν ὅπου ἔναι τὸ μαυράδι,
 κυλιοῦμ' ἀπάνω εἰς αὐτὸ ἀπὸ τὸ πουρνὸ σιὸ βράδυ 200
 καὶ γίνομαι καλόγερος, τὰ ροῦχα μου μαυρίζω,
 καὶ πάγω σὰν ἡγούμενος, σὰν πίσκοπος γυρίζω.
 Ἄλλο οὐδὲν ἐπίσταμαι παρὰ κακὸ νὰ κάνω,
 κι εἰς τὴν ἀθλίαν μου ψυχὴν τὲς ἁμαρτιῆς νὰ βόνω.
 Δὲν εἶχα σι' ἁμαρτήματα γιατρον νὰ μὲ γιατροέψη, 205
 οὐδὲ καλὸν πνευματικὸν γιὰ νὰ μὲ ξαγορέψη».
 Σὰν ἤκουσεν ἡ Ἄλουπου κανάνυξιν τοιαύτην
 καὶ τὴν ἐξομολόγησιν ὅπου ἔκαμεν εἰς αὐτὴν,
 ἐθαύμασεν, ἐπαίνεσε καὶ ἀπομύρωσέ τον,
 εὐχήθηκεν, εὐλόγησε καὶ ἐσυχώρεσέ τον. 210
 Γυρίζει καὶ ἡ Ἄλουπου καὶ εὖ νὰ μολογήσῃ
 καὶ λέγει ταῦτα πρὸς αὐτοὺς ἐν ἐξομολογήσει·
 «Ἐγὼ, ἀφέντη σύντεκνε, ἐμπαίνω σιὸ κωμάσι,
 ὅταν οἱ πάντες κάθωνται σιὸ δεῖπνο γιὰ νὰ φᾶσι,
 κι ὅσες παπίτσες κι ὄρνιθες, χηνάρια κι ἄν βρεθοῦσι, 215
 ὅλα σκοιῶνω, πρίγω τα, νὰ μὴν πολυλογοῦσι.
 Καὶ παίρνω τα σιὸ σιόμα μου πέντι' ἔξε μαζωμένα
 καὶ μέρος εἶναι ζωντανὰ καὶ μέρος εἶν' πνιμένα.
 Καὶ κουβαλῶ τα σιὸ κλαδὶ καὶ κρύβγω τα σιὸ δάσο
 καὶ δὲν ἐβγαίνω ἀπὸ κεῖ ὥστε πὸν νὰ χορτάσω. 220
 Οἱ σκύλοι σὰ γροικῆσουσι, τσιλιμπουροδῶ καὶ φεύγω
 καὶ δὲν τοὺς χορήζω τίποτες, μὰ τρέχοντας χορεύγω.
 Ἄνάγκη εἶναι τὸ λοιπὸν νὰ κλέψω γιὰ νὰ ζήσω,
 γιὰτὶ δὲν τό ἔχει ἡ φύσις μου νὰ πάγω νὰ ζητήσω.
 Ἄλλ' οὐδὲ καταδέχομαι, νὰ πάγω νὰ δουλέψω, 225
 μόνον περιεργάζομαι τὸ τί νὰ πᾶ νὰ κλέψω.
 Αὐτὰ μὲ καθωδήγησαν ἐκεῖνοι οἱ γονεῖς μου
 καὶ μετ' αὐτὰ ἐξούσανε αὐτοὶ κι οἱ συγγενεῖς μου.
 Εἰς τὰ κρυφοκλεψίματα κι εἰς τὴν τεχνολογίαν

- ὁμοιάζω τὴν μητέρα μου ἐκείνην τὴν ἁγίαν. 230
 Κι εἰς τὰ τσιλιμπουροδίσματα κι εἰς τὴν πιδεξοσύνην
 ὁμοιάζω τὸν πατέρα μου κι εἰς τὴν γληγοροσύνην.
 Τίποτες δὲν ἀπόμεινεν ἀπ' ὅσα ξεῦραν κεῖνοι
 νὰ μὴ μοῦ τ' ἀρμηρέψουσι, κανένα νὰ μὴ μείνη.
 Πόσα καὶ γὼ καθημερονὰ γεννᾶ ὁ λογισμὸς μου! 235
 Ὅσα ἔν' αὐτὰ καὶ πλειότερα γέμει τα ὁ λαιμὸς μου.
 Τὸν Κύριον ἐδόξασαν τὸν περσευλογημένον
 τὸ πὼς ἐγέννησαν φυτὸν πολλὰ τετιμημένον.
 Μὲ τὴν εὐχή τους ζῶ καλά, ἀφέντισσα τοῦ κόσμου,
 ἀλλ' ἢ ζωὴ τῶν ὀρνιθῶν εἶναι ὁ θάνατός μου. 240
 Πολλὰ μοῦ παραγγείλασιν ἐκεῖν' οἱ συγγενεῖς μου
 καὶ πάλιν μὲ τὸ στόμα τους μοῦ τό 'παν οἱ γονεῖς μου·
 «Βλέπε σε, θυγατέρα μου, τὰ σπίτια τῶν ἀρχόντων,
 γιὰ ἔχουν σκύλους δυνατοὺς κι ὄν τινα πιάσουν, τρώων τον. 244
 Πὸν ἀφήνει σπίτια φτωχικὰ κι ἀρχοντικὰ γυροεύγει, 247
 ὁ διάβολος τοῦ κώλου του κουκκιὰ τοῦ μαγεροεύγει» 248
 Καὶ νὰ θυμοῦμαι, μοῦ ἔπασι, τῆς γρᾶς τὸ καταλόγι. 245
 Κι ἀκούσετέ το, τί μιλεῖ, γροικῆσετέ το ὅλοι· 246
- «Ἐγὼ στές χῆρες τὲς πτωχὲς τὲς καταδικασμένες, 249
 καθημερονῶς πολλὲς ζημιὲς ταῖς ἔχω καμωμένες. 250
 Μιὰ χῆρα, μιὰ κακότυχη, καλὰ ποὺ δὲν ἐθώρει,
 νὰ γέρθη δὲν ἐδύνειτο, νὰ κάτση δὲν ἠμπόρει,
 καὶ σπίτι δὲν ἐπόταξεν, ἀμ' εἶχε μιὰν μπαράκα,
 εἶχε μιὰν ὀρνιθα παχειά, τὴν ἔλεγε Καβάκα.
 Αὐτὰ ἐγέννα δίκορκα, χοντροὰ παρὰ τὴν φύσιν, 255
 νὰ παραβγῆ σιτὴν πόρτα τῆς δὲν ἤθελε ν' ἀφήσῃ.
 Τὴν γρᾶν ἐπιβουλεύουμονν καὶ θώρουν τὴν σὰ Χάρο,
 σιτὸν νοῦν μου μέσα λόγιαζα τὴν ὀρνιθα νὰ πάρω.
 Βλέπω, περιοργάζομαι, γάτον, τὸν εἶχ' ἡ γρᾶϊα,
 κι εἶχε τὴν τριῖχα κόκκινη καὶ τὴν οὐρὰ μακροέα. 260
 Ἡ γρᾶϊα τοῦ ἔχεν ὄνομα Παρδίτση νὰ τὸν κοράζη
 εἰς τὸ μαλλίν, εἰς τὴν οὐρᾶν, ὅλως ἐμέν' ὁμοιάζει.
 Ἀγάπα καὶ τὴν ὀρνιθα, ἀγάπα τὸν Παρδίτση
 κι' ὡσὰν παιδιὰ τῆς τὰ βλέπεν, ἀγῶρι καὶ κορίτσι.
 Κι ἓνα βροαδὺ σιοχάζομαι, πὼς ἔλειπεν ὁ γάτης, 265
 κι ἀντὶς τὸν γάτην πῆγα γὼ καὶ κάθισα κοντὰ τῆς.
 Καὶ βλέπει με ἡ κακογρᾶ, θαρρεῖ κι ὁ γάτης εἶμαι
 «Ἄς τὸν ταγίσω, λέγει, ἐδὰ καὶ πεινασμένος εἶναι».

Καὶ πιάνει με ἢ ἄθλια καὶ θὲ νὰ μὲ φιλήσῃ,
 νὰ μὲ ταγίσῃ τίποτες καὶ νὰ μὲ κανακίσῃ, 270
 σὰν εἶχε τὴν συνήθειαν νὰ κάνῃ μὲ τὸν γάτον·
 καὶ μένα ἢ καρδία μου ἔτρεμε καὶ κλονᾶτον,
 μήπως αὐτὴ ἢ κακογορὰ λίχη καὶ μὲ γνωρίσῃ
 καὶ πιάσῃ μ' ἀπὸ τὸν λαιμὸν καὶ σφίξῃ καὶ μὲ πνίξῃ.
 Πλὴν ἢ εὐχὴ τῆς μάνας μου καὶ τοῦ καλοῦ πατρὸς μου 275
 μοῦ βώθησε, κι ἢ κακογορὰ ἐβγῆκεν ἀπὸ μπρός μου.
 Τότες ἐγὼ σηκώνομαι μὲ τὴν πιδεξοσύνην
 καὶ σίμωσα τῆς ὄρνιθας μὲ τὴν ταπεινοσύνην.
 Εὐθύς ἀπλώνω, πιάνω τὴν κάτωθεν τῆς τραπέζης
 καὶ λέγει μου ἢ κακογορὰ «Ἄς τὴνε καὶ μὴν παίξῃς!» 280
 Ἐγὼ τὴν ἐκωλόσουρα ἐκείνη τὴν Καβάκα
 καὶ κείνη ἐφτερούγιζε κι ἔκραζε «Κάκα, κάκα».
 Ἐφώναζεν ἢ ὄρνιθα κι ἢ γραῖα ἀπ' ὀπίσω
 «Παρδίτση μου, καὶ γύρισε! Παρδίτση, στρέψ' ὀπίσω!»
 Κι ἀπὸ τὴ βιά μου τὴν πολλὴν ἐκόπ' ἢ δύναμή μου 285
 ὁ ἴδρωτάς μου ἔτρεχεν ἀπ' ὄλο τὸ κορμί μου.
 Λοιπὸν ὡσὰν ἀπέσωσα εἰς τὸ βουνὶν ἀπάνω,
 ἐκάθισα ν' ἀναπαυθῶ, καμπόσο ν' ἀνασάνω,
 γιὰ νὰ γροικῆσω καὶ τὴν γρὰν αὐτὴν τὴν κακομοίραν,
 αὐτὴν τὴν κακομάζαλην κατακαημένην χήραν. 290
 Πολλὰ ἐκείνη ἔκλαψε, μεγάλα ἐλυπήθη,
 ὄλονυκτὶς ἐδέρονετο, ποσῶς δὲν ἐκοιμήθη.
 Λοιπὸν τῆς γραίας μ' ἔπιασαν τὰ λόγια κι οἱ κατάρες
 καὶ τότε παραιτήθηκα τοῦ κόσμου τὲς ἀντάρες.
 Καὶ μεταγνώθῃ τὰ κακὰ ὀπώχῃ καμωμένα 295
 κι ὅσα δὲν ἔχω παντελῶς ἀπ' αὐτὰ δουλεμένα.
 Καὶ ἀναβαίνω στὸ βουνὶ νὰ πῶ τὴν προσευχή μου,
 πρὸς τὰ κακὰ τὰ ἔποικα νὰ σώσω τὴν ψυχὴ μου.
 Ἐνδύνομαι τὰ ράσα μου, κουρεύομ' ἀπατή μου,
 βασιῶ σταυρὸν καὶ πατερομά, φορῶ καὶ τὸ μαντί μου 300
 καὶ δείχνω μεγαλόσχημη καὶ μοιάζω σὰν γουμένη
 κι εἰς τὴν καρδιά μου πονηριὰ ποσῶς δὲν ἀπομένει».
 Ἰδὼν ὁ Λύκος ἀληθῆ καὶ καθαρὰν καρδίαν,
 τὴν πρὸς Θεὸν εὐλάβειαν καὶ τὴν ἐξαγορίαν,
 εὐσπλαχνικὰ ἐδάκρυσεν καὶ ἐλυπήθηκέ τὴν 305
 κι ἄνοιξε τὲς ἀγκάλες του καὶ προσεδέκτηκέ τὴν·
 «Ἄμην, σοῦ λέγω, σήμερον νὰ ἴσαι εὐλογημένη,
 κι ἀπ' ὄλα σου τὰ κρίματα νὰ ἴσαι συγχωρεμένη».

- Λέγει καὶ ταῦτα πρὸς αὐτήν· «Κυρία μου μεγάλη,
λαμπάδα εἶσαι ἀναφτὴ μὲ δίχως μανουάλι. 310
- Τὴν πόρνην καὶ τὸν Μανασσοῦν ἐσὺ τοὺς ἐμιμήθης,
τὰ κρίματά σου εἶπες τα, κατὰ τὰ ἐνθυμήθης».
- Τότες ἐστάθησαν ὁμοῦ, κι οἱ δύο συβαστήσαν,
κι ἀπ' ὅλα τους τὰ κρίματα αὐτοὶ συγχωρεθῆσαν.
- Λέγουσι καὶ τὸν Γάδαρον· «Ἔλα καὶ σύ, καλέ μας, 315
καὶ ὅλα σου τὰ κρίματα σιάσου κι ἀνάγγειλέ μας.
Ἴδέ, θυμήσου τα καλὰ καὶ μὴν τὰ λησμονήσης
κι ἀπ' ὅλα σου τὰ κρίματα κανένα μὴν ἀφήσης».
- Ὁ Λύκος τότε παρενθὺς ἐκάθισε κοντά της,
φέρει τὸν νομοκάνονα, θέτει τὸν ἐμπροστά της. 320
- Λέγει· «Κυρὰ συντέκνισσα, βλέπε νὰ μὴν κοιμᾶσαι,
τὰ λόγια, πὺ σοῦ θέλει πεῖ, κάμε νὰ τὰ θυμᾶσαι».
- Εὐθὺς ὁ Λύκος ἔπιασε χαρτὶ καὶ καλαμάρι
Γαδάρου τ' ἁμαρτήματα ἐγγράφως νὰ τὰ πάρῃ.
- Σὰν εἶδεν, ὁ κὺρ Γάδαρος, δὲν εἶχε τί νὰ ποίση. 325
- Καὶ λέγει ταῦτα πρὸς αὐτοὺς ἐν ἐξομολογήσει·
«Ἐμένα ὁ ἀφέντης μου ἔπιανε κι ἔστρωνέ με
καὶ μέσα σ τὸ μεσάνυκτον στὸν κόπον ἔβανέ με,
καὶ φόρτωνέ με λάχανα, σέλινα καὶ ἀντίδια
σπανάκια καὶ μαρούλια, ράπανα καὶ κρομμύδια. 330
Κι ἐγὼ ἀπὸ τὴν πεῖνα μου ὁπού ἔχα σὰν τὸ σκύλο
ἐγύριζα τὸ στόμα μου κι ἤρπουν κομμάτι φύλλο.
Αὐτός, σὰν ἦτον ἄτυχος, πάντα ἐβίγλιζέ με,
καὶ τὸ νὰ μέ ἔθελεν ἰδεῖ, κακὰ ἐροράβδιζέ με,
Μὲ βέρονα πάντα ἔδερε τὰ δόλια τὰ ἀφτιά μου, 335
ἔδερε καὶ τὸν κῶλον μου κι ἐπόνουν τὰ πλευρά μου,
κι ἀπὸ τὸν πόνον τῶν ραβδιῶν κι ἐκ τοῦ περισσοῦ κόπου
ἀχάμνισάν μου τὰ νεφρὰ κι ἐσυχοποροκόπου,
(τιμὴν νὰ ἔχετε ἐσεῖς, ἀφέντες ἐδικοὶ μου!)
Ἐμένα τοῦτα φύλαγεν ἡ μοῖρα ἡ κακὴ μου. 340
Ἄλλ' ὅμως ἐροικήσατε τὰ ἁμαρτήματά μου
καὶ συγχωρήσειτέ μου τα κι ἐμὲ τὰ κρίματά μου».
- Γροικῶντας ταῦτα ἡ Ἀλουποῦ ἔσεισε τὸ κεφάλι
καὶ λέγει πρὸς τὸν Γάδαρον μὲ μάνητα μεγάλη· 345
- «Τί τσαμπουνίζεις, Γάδαρε, καὶ τί στραβοκωλίζεις
καὶ τί ἔν' αὐτὰ τὰ ψέματα καὶ τί ἔναι τὰ σαλίζεις;
Σιάσου ὁμπρὸς μας ὁμορφα καὶ πές μας τὴν ἀλήθεια
καὶ μὴ μᾶς λές, κὺρ Γάδαρε, αὐτὰ τὰ παραμύθια.

Αὐτά ἔναι λόγια τῶν κλεπτῶν καὶ ψευματολογίαις
 οὐ σιέρομεν, οὐ θέλομεν τέτοιαις μυθολογίαις». 350
 Ὡς ἤκουσεν ὁ Γάδαρος τῆς Ἀλουποῦς τὰ λόγια,
 ἀρχίνισεν νὰ δέρονται, νὰ λέγη μοιρολόγια.
 Καὶ λέγει τοὺς· «Ἀφέντες μου, τί ἔχετε μὲ μένα;
 Καὶ ποῦρι τόσα κρίματα δὲν ἔχω καμωμένα.
 Μόνον τὸ μαρουλόφυλλον ὀπώ ἔχω φαγωμένον, 355
 καὶ ποῦρι δὲν τὸ ἔκλεψα, μὰ τό ἔχω δουλεμένον».
 Ὁ Λύκος δὲ τῆς Ἀλουποῦς ἐγύρισε καὶ λέγει·
 «Τί τὸν ψηφᾶς τὸν Γάδαρον, ἂν δέρονται καὶ κλαίγη;
 Ἐσὺ τὸ νομοκάνονα ἄνοιξε, διάβασέ τον!
 Τὸ γράμμα ὅπου θῆς ἰδεῖ ἐσὺ ξεδιάλυσέ το!» 360
 Τότες τὸν Λύκον ἔκραξε καὶ σιάθηκε κοντά της,
 ὀρίζει καὶ τῆς φέρονουσι τὸν νόμον ἐμπροστί της
 καὶ μὲ πολλὴν εὐλάβειαν ἀνοίγει καὶ διαβάζει·
 καὶ τότες τὸν κῆρ Γάδαρον γυρίζει κι ἀτιμάζει·
 «Ἀφωρεσμένε Γάδαρε καὶ τρισκαταραμένε, 365
 αἰρετικὲ κι ἐπίβουλε, σκύλε μαγαρισμένε,
 νὰ φᾶς τὸ μαρουλόφυλλο ἐκεῖνο χωρὶς ξύδι!
 Καὶ πῶς δὲν ἐπνιγήκαμε σε τοῦτο τὸ ταξίδι;
 Ἄλλ' ὅμως, ἀσεβέστατε, κάμε νὰ τὸ κατέχης,
 ὁ νόμος κατὰ πῶς μιλεῖ, πλέον ζωὴν δὲν ἔχεις. 370
 Στὸ ἕβδομον κεφάλαιον τὸ ἠῦρηκα γραμμένον,
 νὰ ἔναι κομμέν' ἢ χέρα σου, τὸ μάτι σου βγλαμένον.
 Καὶ πάλιν στὸ δωδέκατον κεφάλαιον τοῦ νόμου
 λέγει νὰ σὲ φουρκίσωμεν ἐγὼ κι ὁ σύντεκνός μου».
 Ὁ πῶς ἐδώκασιν βουλή νὰ τὸν σκοτώσουν τοῦτον, 375
 ἐκεῖνος λέγει μέσα του· «Ἦ κακὴ ὥρα πού ἔτον!»
 Παραμερᾶ ὁ Γάδαρος τὸν Λύκον καὶ τοῦ λέγει,
 κι ἀπὸ τὴν παραπόνεσιν ἀρχίνισεν νὰ κλαίγη·
 «Ἀφέντη Λύκε, νὰ σοῦ πῶ δυὸ λόγια νὰ γροικήσης,
 ἀπεῖς μ' ἀγγίζει θάνατος, σὰν ἔγινεν ἡ κρίσις, 380
 τὸ χάρισμα ὀπώ ἔχω γὼ δὲν θέλω νὰ τὸ κρύψω,
 ζώντα μου θέλω κανενὸς νὰ τοῦ τ' ἀποκαλύψω.
 Δὲν θέλω νὰ τ' ἀφήσω γὼ τὸ τάλαντον χωσμένον,
 μὰ θέλω κανενὸς πτωχοῦ νὰ τό ἔχω δανεισμένον,
 μήπως καὶ κολαστῶ κι ἐγὼ εἰς τὸν καιρὸν ἐκεῖνο, 385
 γιατί δὲν εἶν' ἀμάρτημα μεγάλο σὰν αὐτεῖνο.
 Ἦξευρε τὸ λοιπονιθῆς χάρισμα ἔχω μέγα
 ὀπίσω εἰς τὸν πόδα μου, σὰν οἱ γονεῖς μου λέγα.

- Καὶ ὅποιος μόνο τὸ ἰδῆ τὸ χάρισμα πὸν λέγω,
ὅλοι του οἱ ἀντίδικοι φεύγουσι, σοῦ ὀμνέγω. 390
- Ἄκούει, βλέπει καὶ μακρὰ, σαράντα μερῶ σιράτα,
κι εἰσὲ ροπήν τοῦ ὀφθαλμοῦ γροικᾶ καὶ τὰ μανιᾶτα».
- Ὁ Λύκος ὡς τὸν ἤκουσε, ἐπίστευσε μοναῦτα
καὶ πάει πρὸς τὴν Ἄλουποῦ καὶ λέγει της τοιαῦτα.
- Ἡ Ἄλουποῦ, σὰν ἤκουσε, μὴ γνοὺς τὴν πονηρίαν 395
καὶ τοῦ Γαδάρου τὴν βουλήν, ἔμεινε σ' ἀπορίαν.
Καὶ λέγει· «Ἀφέντη σύντεκνε, τὸ χάρισμα αὐτεῖνον
γοργὰ ἐπιμελήσου το, μίλησε μετὰ κεῖνον,
καὶ κάμε τρόπον κι ὀρδιναί, νὰ σοῦ τ' ἀποκαλύψη,
νὰ σοῦ τὸ δείξη σήμερον, πάσχισε νὰ μὴ λείψη. 400
Τοιαύτη χάρη θαυμασιτὴ νὰ μὴ χαθῆ ἐκ τοῦ κόσμου,
νὰ τὴν ἐπάρω γὼ καὶ σύ, ὀπού σαι σύντροφός μου.
Γιατ' ἔχομεν ἐχθροὺς πολλοὺς, ὀπὸν κακὸ μᾶς θέλουν·
νὰ ξεύρωμε τὰ βούλονται καὶ κεῖνα πὸν μᾶς μέλλουν».
- Ὁ Λύκος τὸν κύρ Γάδαρον ἔκραξε καὶ μιᾶ του 405
καὶ κεῖνος τὸν ἔγροίκανε, πῶς στέκει καὶ γελᾶ του,
καὶ μουρμουρίζει, λέγει του μὲ τὰ γλυκὰ τὰ λόγια.
Ὅλα κεινοῦ τοῦ φαίνονται καθάρια μωρολόγια.
Λέγει· «Ἀφέντη Γάδαρε, τίποτε μὴ φοβᾶσαι.
Νὰ σ' ἀβιζάρω τίποτες ἤρθα γυρεύοντάς σε. 410
Ἐφθὺς ἐβγάλαμε βουλή μὲ τὴ συντέκνισσά μου,
τότες ὄντα τὴν ἔκραξα κι ἤλθεν ἐδῶ κοντά μου,
τὰ κρίματα νὰ λύσωμεν, ὀπὼ ἔχεις καμωμένα,
καὶ νὰ τὰ συγχωρήσωμεν, νὰ ἴναι συμπαθισμένοσ.
- Παρακαλῶ σε, δεῖξε μου ἐκεῖνο πὸν κατέχεις, 415
τὸ χάρισμα τὸ ἀκριβόν, ὀπὸν σιὸν πόδα ἔχεις».
Ἐκεῖνος τ' ἀποκρίθηκε καὶ ἔπαιψε νὰ κλαίγη·
«Μετὰ χαρᾶς, ἀφέντη μου, ὄτι ὀρίσης!» λέγει.
Νὰ μὴν περᾶσ' ἢ σήμερον, καὶ γὼ νὰ σοῦ τὸ δείξω.
Μ' ἀλήθεια τίποτες καὶ γὼ θέλω νὰ σοῦ ζητήξω. 420
Αὐτὴν τὴν χάριν σὰν ἰδῆς, εὐθὺς νὰ μ' εὐλογήσης,
κι εἰς τὴν ζωὴν σου κανεὸς νὰ μὴν τὴν μολογήσης».
«Νὰ σ' εὐλογήσω, Γάδαρε, καὶ νὰ σὲ συγχωρέσω,
καὶ νὰ ἴμαι πάντα σκλάβος σου εἰς προᾶγμα πὸν μπορέσω».
- Σιὸν τοῦν τους εἶχαν τὸ λοιπόν, νὰ λάβουσι τὴν χάριν, 425
κι εἰς αὐτεινοῦ τὸν σφόντυλα νὰ δέσουσι λιθάριν
καὶ τότε εἰς τὴν θάλασσαν συζώιτανον νὰ ρίξουν
καὶ νὰ τὸν κωλοσύρουσιν, ὥστε νὰ τονε πνίξουν.

- Νὰ τότε βγάλουν εἰς τὴν γῆν, τότε εἰς μιὸ νὰ πέσουν,
 νὰ ῥθουσιν ὅλα τὰ θηριὰ νὰ τότε μακελλέψουν. 430
 Νὰ κόψουσι τὰ πόδια του, νὰ τότε ξελαιμίσουν,
 νὰ τότε σκίσουν στὴν κοιλιά, νὰ τὸν παραγεμίσουν,
 νὰ τότε κάμουςι ψητὸν καὶ τότε νὰ καθίσουν,
 νὰ φᾶν, νὰ πιούσι, νὰ χαροῦν, ὥστε πού νὰ μεθήσουν.
 Ἐκεῖνοι λέγασιν αὐτὰ κι αὐτὸς ἔκαμεν ἄλλα, 435
 κι ἔκαμε πράγματα πολλά, καμώματα μεγάλα.
 Τέτοια τῶς ἔκατάστεισε σὰν ἤθελεν αἰὸς του:
 Λέγει τοῦ Λύκου ν' ἀνεβῆ στὴν πρύμην μοναχὸς του
 καὶ ἔτσι τὸν ὀρδίνιασε: Γονατιστὸς νὰ στέκη
 τρεῖς ὥρες καὶ νὰ δέεται, νὰ μὴ σαλεύσῃ ἀπ' ἔκει. 440
 Νὰ λέγῃ, νὰ παρακαλῆ: «Γάδαρε, σοῦ πιστεύω,
 καὶ δὸς ἐμένα χάρισμα, ἐκεῖνο τὸ γυρεύω».
 Καὶ μὲ πολλὴν εὐλάβειαν νὰ λέῃ τὰ πατερομά του.
 Νὰ πάγῃ καὶ ἡ Ἄλουποῦ νὰ στέκεται κοντὰ του.
 Ὅταν στὸν Λύκον κατεβῆ ἡ βουλλωμένη χάρη, 445
 ἐκεῖ κι αὐτεῖνῃ νὰ βρεθῆ, δαμάκι γιὰ νὰ πάρῃ.
 Τότες ὁ Γάδαρος εὐθὺς ἰζιλιμπουρδᾶ καὶ χρεῖτον,
 καὶ ὄχι μόνον μιὰ φορά, μὰ δεύτερον καὶ τρίτον,
 καὶ ρίχνει τον στὸ πέλαγος, νὰ τονε πνίξῃ μέλλει,
 κακὰ καὶ κακῶς ἔχοντα, ὡσὰν αὐτὸς δὲν θέλει. 450
 Σὰν εἶδεν ἡ κερὰ Ἄλουποῦ τὸν Γάδαρον, πῶς κάνει
 ἀπὸ τὸν φόβον τὸν πολὺν ἀρχίνισε νὰ κλάνῃ.
 Καὶ τότες ὁ κύρ Γάδαρος φωνάζει καὶ γκαρίζει
 καὶ συχνοκατουρεῖ πικρὰ καὶ συχνοπορδαλίζει.
 Συχνὰ πηδᾶ, ἰζιλιμπουρδᾶ καὶ τὴν οὐρὰν σηκώνει 455
 πέφτει, κυλιέται, γέρονται καὶ ἐξωματίζουκῶναι.
 Γυρεύει καὶ τὴν Ἄλουποῦ, τρέχει νὰ τὴνε σώσῃ
 καὶ μὲ τὸ μπουσδουγένι του καμπόσες νὰ τῆς δώσῃ.
 Κι αὐτὴ, σὰν εἶδε κι ἔγινεν ὁ Γάδαρος φρενίτης,
 στὸ πέλαγος ἐγκρέμισε κι ἔπεσε μοναχὴ της. 460
 Ἀπῆραν τὴν τὰ κύματα, στὸν Λύκον τὴν ἐβγάλαν
 κι ἀπὸ τὸν φόβον πῶλαβεν, ἔφώναζε μεγάλα.
 Ἐκάθισαν ν' ἀναπαυθοῦν, καμπόσον ν' ἀνασάνουν,
 Γαδάρου τὰ καμώματα ἐκεῖ τ' ἀναθυβάνουν.
 Ὁ Λύκος τὴν κερὰ Ἄλουποῦ ἐρώτα τὴν νὰ μάθῃ 465
 καὶ λέγει του, πῶς τρόμαξε κι ὁ νοῦς της πῶς ἐπάρθη.
 «Ὅλα του τα καμώματα στέκομαι καὶ λογιάζω
 καὶ δὲν θυμοῦμαι νὰ τὰ πῶ καὶ νὰ τὰ λογαριάζω.

Ἐκ τὴν κοιλιὰ του ἔβγαλεν ὡσὰν ἀπελαίικι
μακρὸ, χοντρὸ καὶ κόκκινο κι ἦτον δίχως μανίικι. 470
Λέγει μου· «Ἐλα γλίγωρα! Τί στέκεις καὶ παντέχεις;
Γιὰ νὰ σοῦ κάμω τὴ δουλειὰν ἐκείνη πὸ κατέχεις!
Καὶ τρόμαξα σὰν τ' ἄκουσα, κι ἔχεσα τὸ βρακί μου,
ἄφηκα καὶ τὰ ροῦχα μου, γεμᾶτο τὸ σακκί μου,
καὶ γκρέμισα στὸ πέλαγος, μόνο γιὰ νὰ γλυτώσω 475
ἐκ τὴν περίσσα συμφορὰ κι ἐκ τὸ κακὸν τὸ τόσον».
«Πές μου, κυρὰ συντέκνισσα, Γάδαρος ὄντα πήδα,
τ' ἀπελαίικιν ὁποῦ λές, ἐγὼ ποσῶς δὲν εἶδα».
«Κὺρ σύντεκνέ μου, κάτεχε κι ἐκ τὴν κοιλιὰν του βγῆκε,
καὶ σείσθη καὶ λυγίσθη καὶ πάλι μέσα μπῆκε. 480
Θαρρῶ, ὅτι ἡ κοιλιὰ του νὰ ἴναι ἀρματοθήκη,
κι εἰς ὃ τι πόλεμον ἐμπῆ, νὰ ἴχη αὐτὸς τὴ νίκη.
Μπουμπάρδες νὰ ἴχη μπρούντιζινες, τουφέκια γεμισμένα,
νὰ ἴχη καὶ βόλια ἀρίθμητα, δισσάκια κρεμασμένα.
Ἡ τύχη μᾶς ἐβώθησε, νὰ μὴ μᾶς θανατώση, 485
καὶ πάλιν ὡς τὸ ὕστερον ὁ Θεὸς νὰ μᾶς γλυτώση».
Ρωτᾷ τον καὶ ἡ Ἀλουποῦ· «Σύντεκνε, πῶς ὑπάγεις;
Καὶ πῶς ἐταπεινώθηκες; Καὶ πῶς ἐκατατάγης;
Λέγει τὴν· «Μὴ με ἐρωτᾶς καὶ μὴ μοῦ συντυχαίνης.
κι ἀπὸ τὴν σήμερον ποσῶς καλὸ μὴ παντεχαίνης. 490
Θωρεῖς, κυρὰ συντέκνισσα, χωρὶς ἀδόντια εἶμαι,
τό ἴνα μου μάτι ἔχασα καὶ τ' ἄλλο μου πονεῖ με.
Ὡσὰν ἐτζιλιμπούρδησεν ἐξάφνου κι ἔμπωσέ με,
καὶ μέσα εἰς τὸ κούτελον ἡ κοπανιὰ ἔσωσέ με,
ἐφάνη μου, ὁ οὐρανὸς ἐχάλασε κι ὁ κόσμος, 495
καὶ ἄστραψε κι ἐβρόντησε κι ἐγένη μέγας τρόμος.
Κι ὄνταν αὐτὸς μὲ κτύπησε τὴν κοπανιὰν ἐκείνη,
ἐπρήσθη τὸ κεφάλι μου κι ὡσὰν ἄσκι ἐγένη.
Κι ἀστράψασι τὰ μάτια μου καὶ τάραξ' ὁ μυαλός μου
καὶ τρόμαξαν τὰ σωθικά καὶ χάθη ὁ λογισμός μου. 500
Ὁ νοῦς μου ἐσκοτίσθηκε, δὲν εἶναι μετὰ μένα,
κι ἐπέσασι τὰ δόντια μου, δὲν ἔμεινε κανένα.
Ἐγὼ, κυρὰ Συντέκνισσα, σ' ἐσὲν ἐθάρορον πάντα,
νὰ ξεύρης ὅλες τὲς δουλειῆς κι ὅλα τὰ κοντραμπάντα.
Καὶ θάρορον νὰ ἴχης φρόνεσιν, μυαλὸν εἰς τὸ κεφάλι 505
κι ἐκ τὰ καμώματα αὐτὰ κανέν νὰ μὴ σοῦ σφάλλη.
Γιατὶ κανχάσουν κι ἔλεγες, πῶς ἦσουνε μαντεύτρα
καὶ τοῦ κὺρ Λέου τοῦ Σοφοῦ ἦσουνε μαθητεύτρα.

Δὲ μοῦ ἴλεγες, πὼς ἤσουνε πουτάνα καὶ μεθύστρα
 καὶ φραντζιασμένη καὶ λωβὴ καὶ μιὰ κακὴ μαυλίστρα, 510
 ὁποῦ μὲ ἐξεμαύλισες κι ἐπῆρες μ ε μετὰ σου
 καὶ νὰ χαθῶ ἐκόντεψα ἐκ τὰ καμώματά σου.
 Πάντοτε σὺ μοῦ ἔλεγες, πὼς ἔχεις τόση γνώση,
 καὶ τώρα ὁ κὺρ Γάδαρος ἐμᾶς νὰ ταπεινώσῃ!
 Δὲν ἔχω ἐγὼ τὴν γνῶσιν του οὐδὲ τὴν πονηρίαν, 515
 ἀμμ' ἔχει αὐτός, πὺν γέλασεν ἐμᾶς τὰ δυὸ θηρία».

Ἐκείνη ἀποκρίθηκε· «Σύντεκνε, νὰ κατέχῃς,
 κανένα δίκιο εἰς αὐτὸ ἠξεύρω, πὼς δὲν ἔχεις.
 Ἡ γνῶσις εἶναι πανταχοῦ στὸν κόσμον διασπαρμένη,
 κι εἰς ἅπαντας ἢ φρόνησις εἶναι διασκορπισμένη. 520
 Καλὰ καὶ εἶναι Γάδαρος καὶ καταφρονημένος,
 ἂν ἔν' καὶ κακορρίζικος καὶ καταδικασμένος,
 εἶδεν ὁ Θεὸς τὴν ἀδικιὰ καὶ τὴν κακογνωμίᾱ μας,
 τὴν ἀνομίαν τὴν πολλὴν καὶ τὴν συκοφαντιᾱ μας,
 καὶ νόησιν τοῦ ἔδωκεν ἀντάμα μὲ τὴν γνῶσιν 525
 δίχως νὰ ξεύρῃ μάθημα καὶ γράμμα ν' ἀναγνώσῃ,
 καὶ ρήτορας ἐγένηκε νὰ μᾶς καταμιτώσῃ
 καὶ μὲς ἀπὸ τὰ χέρια μας νὰ φύγῃ νὰ γλυτώσῃ.
 Καὶ ὄχι μόνον ἔφυγε μὰ κι ἐκοπάνισέ μας,
 ἀνόητους μᾶς ἔδειξε κι ἐκατασβόλωσέ μας. 530
 Ἐπῆρε καὶ τὰ ροῦχα μας καὶ ἐξεγύμνωσέ μας,
 ἐπῆρε μας καὶ τὴν τιμὴν κι ἐκατεντρόπιασέ μας».

Χαρὰ σ' ἐσέ, κὺρ Γάδαρε, καὶ εἰς τὴν φρόνησίν σου,
 γιὰτὶ μὲ γνῶσιν ἔφυγες, μὲ τὴν προτίμησίν σου.
 ὦ Γάδαρε, κὺρ Γάδαρε, Γάδαρος πλιὸ δὲν εἶσαι, 535
 πρέπει σ' εἰτοῦτο πῶκαμες πάντοτε νὰ παινήσαι.
 Θαροῶ, γιὰ τοῦτο καὶ πολλοὶ Γάδαρον δὲν σὲ κράζουν,
 ἀλλὰ ὡς τιμιώτερον, Νίκον σὲ ὀνομάζουν.
 Τὸ ὄνομα ἐκέρδισες αὐτὸ μὲ πονηρίαν,
 καὶ τὴν ζωὴν σου ἔγλυσες ἀπ' αὐτὰ τὰ θηρία. 540

ΚΡΙΤΙΚΟ - ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ Κ. Λ. ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

- 1 - 4. Ὁ ποιητὴς δίνει α priori τὴν κωμικοτραγικὴ λύση ὅλου τοῦ μύθου.
3. Ἐκαταπιασιῆκαν = ὄχι μὲ τὴ σημερινὴ σημασίᾱ τὸ καταπιάνομαι = ἐπιχειρῶ, ἀλλὰ σὰν ἐπιτατικὸ τοῦ πιάνομαι = συγκρούομαι, μαλλώνω πολύ, καταμαλλώνω. Παράβαλε τὰ κατασκοτώθησαν, καταλερώθησαν κ λ.

7 - 8. Τὸ τόσα τελικά νῦ καὶ δῶ καὶ σ' ὄλο τὸ ποίημα δὲν εἶναι πιστεύω λογιωτατισμός. Δὲν εἶχε γενικευτῆ στὴν Κρήτη τὸ πέσιμο τῶν τελικῶν νῦ. Στὴν Κύπρο δὲν ἔπασαν ποτέ. Διατηρήθηκαν καὶ σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα στ' ἄρθρα πρὶν ἀπὸ λέξεις πὺ ἀρχίζουν ἀπὸ φωνήεντα κι ἀπὸ κ, π, τ, ξ καὶ ψ.

12. Τὸ αὐτεῖνος σχηματίστηκε κατ' ἀναλογία πρὸς τὸ ἐκεῖνος. Πρέπει νὰ γράφεται μὲ εἶ.

13 καὶ 14. Ἀντικατάστησα τὰ γογγύλια μὲ τὰ κοκκινογούλια, γιὰ νὰ ἐπαναφέρω τὴν ὁμοιοκαταληξία. Γι' αὐτὸ μετατόπισα ὠρισμένες λέξεις.

15. Δὲν ποιάσσει· ἔτσι καὶ σήμερα ἡ λέξη κι ἡ χρῆση της. Τὸ ρῆμα φέρεται πιὸ συχνὰ μὲ τὴν ἀρνητικὴ του μορφή.

18. Ἐσκόλα· ἔτσι καὶ σήμερα.

20. Ἡ χρῆση τῆς ἐκ ἦταν ἀκόμα συνηθισμένη, ἀφοῦ τὴν ἔχομε καὶ στὸ Ρωτόκριτο. Συντάσσεται μ' αἰτιατικὴ.

21. Ἀδύνεψεν ὁ W. Ὁ Ξ. (M.) σημειώνει ἀτύχεψεν. Προτιμητέο τὸ πρῶτο. Ρῆμα ἀδυνεύω δὲν ὑπάρχει σήμερα. Φαίνεται σὰ συντόμεψη τοῦ ἀδυνατεύω = ἀδυνατίζω. Ὅπως τὸ μπορῶ, ἔτσι καὶ τὸ δύνομαι (κοίταξε στίχο 23) ἐσήμαινε καὶ εἶμαι ὑγιής. Ἀδύνεψεν = ἀδυνάτισε, ἀλλὰ καὶ ἀρρώστησε Πλέα· ἀσυναίρετος τύπος τοῦ ὕστερα πάγκοινου πλιά καὶ πιά. Φαίνεται πὺς ἡ λέξη φερόταν ἔτσι. Δὲν ἠμπόρει = ἦταν ἄρρωστος. Ὅπως καὶ τὸ παρακάτω.

23. Δὲν ἐδύνετον = ἦταν ἄρρωστος.

28. Νὰ φᾶ (νὰ ὑπᾶ, νὰ πᾶ). Κανονικὰ ἐσωτερικὲς καὶ καταληχτικὲς συλλαβὲς πὺ ἀρχίζουν ἀπὸ γάμμα μποροῦν νὰ πέσουν. Π. χ. λέμε, τρῶμε, λές, τρῶς, ὁ συκοφᾶς, ὁ ἀρματολὸς κ.λ. Σήμερα λέγεται στὴν Κρήτη· νὰ πᾶ φέρης νερὸ κ.λ. Ὅχι ὅμως ἀπλᾶ· νὰ πᾶ, νὰ φᾶ στὸ γ' πρόσωπο. Ἀπὸ τῆς γῆς βοτάνι W. διώρθωσα : ἀπὸ τῆ γῆς. Νὰ κοιμηθῆ W. ὁ Ξ. (M.) σημειώνει νὰ κυλιστῆ, πὺ ἔκρινα προτιμητέο. (Κοίταξε εἰσαγωγὴ).

32. Τὸ ἐρχόντησαν ἀμφίβολο· προτίμησα τὸν ἄλλο τόσο μὴ συνηθισμένο στὴν Κρήτη τύπο ἐρχόντουσαν.

35. Συβάστηκαν = ἔκαμαν συμφωνία, ἀπόλυτα.

36. Ὡμόσασσι· τέτοιος τύπος δὲν εἶναι πιά σήμερα δημοτικὸς· τὸ ρῆμα θὰ λεγότανε τότε καὶ ὁμόνω, παράλληλα πρὸς τοὺς τύπους ἀμνόγω, ἀμνέγω, ὁμνέω. (Κοίταξε στίχο 66).

38. Τὸ λαχαίνω, ἔλαχα (ἦλαχα) κοινότατο καὶ σήμερα. (Κοίταξε στίχο 7).

39. Τὸ παρενθὺς εἶναι ἴσως ἀρχαϊσμός. Στὸ Ρωτόκριτο φέρεται τὸ πάραυτα, μὰ ἦτανε τότε λέξη ζωντανή. (Κοίταξε στίχο 138).

40 καὶ 41. Διώρθωσα τὴ στίξη κι ἔβαλα σε εἰσαγωγικὰ τὸ Καλά μαντᾶτα κ.λ., θεωρώντας το, μὲ τὰ παρακάτω, σὰ λόγια τῆς Ἀλεπούς.

42. Μετὰ τὸ ᾶς δράμωμεν ἀφαίρεσα τὸ κόμμα, γιὰ νὰ συναφθῆ μὲ τὸ γλίγωρα.

44. Ἐνα τ' ἄλλοῦ νὰ μοιάζη· ἡ φράση βρῖσκεται καὶ στὸ Ρωτόκριτο μὲ τὴν ἴδια σημασία τῆς συνέπειας καὶ τῆς ἀληθοφάνειας σὰ λεγόμενα. Μοιάζει = ταιριάζει.

45 καὶ 46. Ὁ Γάϊδαρος συλλαβαίνει ἀπὸ τώρα τὸ σχέδιο ν' ἀντιδράση μὲ τὸ μυαλὸ στὴ βία καὶ τὴν ἀδικία τῶν δυὸ θηρίων. Νὰ παίζη· διώρθωσα : νὰ παίζ' ἡ = νὰ βρῖσκεται σε δράση (ἡ γνώση). Τὸ παίζω καὶ σήμερα, πλάϊ στὴν κυριολεχτικὴ του σημασία τοῦ παιγνιδιοῦ, ἔχει καὶ πολλὲς ἄλλες στὴν Κρήτη. Παίζω τὴν καμπάνα, τὸ κουδούνι, παίζω ξύλο, παίζω στὸ σημάδι, παίζω χαρτιά, ζάρια, βιολί. Ἡ βίδα παίζει = δὲν εἶναι καλοβιδωμένη κ.λ. κ.λ.

51. Ἡ πρόθεση *εἰς* λέγεται ἀκόμη ἔτσι στὰ ρεθεμνιώτικα. Τὸ *σκίως* εἶναι ἄγνωστο σήμερα.

56. *Τὸ ταχύ* = τὸ πρωῖ. Φέρεται ἀκόμα ἢ ταχυνή, καθὼς καὶ τὰ ἐπιρρήματα ταχυὰ καὶ ταχυὸ - ταχυὰ = αὔριο πρωῖ - πρωῖ. Τὸ ταχυὰ χρησιμοποιεῖται καὶ γιὰ τὴ δῆλωση μελοντικῆς πράξης ἀόριστα. Ταχυὰ πού θὰ σπουδάξης λένε στὰ παιδιὰ

57. *Πολλὰ αὐτοί*: ἢ χασμωδία βρίσκεται συχνὰ στὴ «Φυλλάδα». Ὁ Χορτάτης τὴν ἀποφεύγει καὶ ὁ Κορνάρος τὴν καταργεῖ σχεδόν. Μόνο μετὰ τὸ πρῶτο ἡμιστίχιο βρίσκεται κάπου - κάπου στὸ Ρωτόκριτο. Δὲν εἶναι ὅμως ἐκεῖ καθαρὴ χασμωδία, ἀφοῦ ὁ δεκαπεντασύλλαβος εἶναι πλοκὴ δυὸ στίχων. *Ξεβγάλουν*: τὸ ξεβγάνω γνήσιο κρητικὸ καὶ σήμερα = ξεκάνω, σκοιτώνω, μὲ κάποια κωμικὴ ἀπόχρωση.

58. *Μετ' αὐτούς*: ἢ μετὰ μὲ αἰτιατικὴ εἶναι καὶ σήμερο πάγκοινη στὴν Κρήτη. Ἔλα μετὰ μένα, λένε στὰ παιδιὰ. (Κοίταξε καὶ στίχο 62, καὶ διόρθωσή μου σιὸν 132).

63. *Ζῶν ταλαίπωρον*: ἀρχαϊσμός ἢ χρησιμοποίηση τοῦ ταλαίπωρος, ἀλλὰ τυριαστός ὁ χαρακτηρισμός. Πιστεύω πὼς ἡ λέξη δὲν ἦταν τόσο μακριὰ ἀπὸ τὴ χρῆση ὅσο σήμερα.

65. *Οὐδὲν βασιῶ* ἀντὶ δέ(ν) βασιῶ. Ἴσως τὸ *οὐδὲν* νὰ λεγόταν ἀκόμα παρὰλληλα πρὸς τὸ κομμάτι του - δέν, πού ἐπιζει σὰ μοναδικὸ ἀρνητικὸ μόριο, συνοδευτικὸ τῶν ρημάτων.

66. Ὅμνέω: ἄλλος τύπος τοῦ (ὄμνυμι), ὁμόνω, ἀμνόγω. Πολύτιμο τὸ ὄμνέω, γιὰ τὸ ἔχομε στὸ ἀπόσπασμα τῶν Ἐλευθέρων Πολιωρχημένων μὲ τὴ μορφὴ μνέω «στὰ μάτια ἢ μάνα μνέει».

68. Ὡσὰν γροικῶ: καθὼς αἰσθάνομαι τὸν ἑαυτό μου.

69. *Τάχαιτες* γιὰ νὰ πάγουν = μὲ τὴν ἐλπίδα, πὼς τάχα θὰ πηγαιναν στὴ δουλειά τους, θὰ φευγαν. Τὸ *τάχαιτες* ἐκφράζει τὴ ἀμφιβολίαν ὅχι τοῦ Γαϊδάρου, πού εἶχε τὸ λόγο, μὰ τοῦ ποιητῆ, πού ξέρει τί μέλλει νὰ γίνῃ.

72. Ὁρέγομαι: σήμερα τὸ ρῆμα εἶναι κοινῆς χρήσης χωρὶς τὸ ἀρχικὸ ὄμικρο, μὲ τὴ σημασίαν τῆς φυσικῆς τέρψης. Ἐδῶ σημαίνει ψυχικὴ εὐχαρίστηση.

73. *Τὸ κάλλος*: σήμερα ἡ λέξη φέρεται συχνὰ στὸν πληθυντικόν. Τὰ κάλλη της!

77. *Π(οὐ) ἀφέντης μου βιγλίζει* W. *Τὶ... Ἐ. (Μ.)*. Προτιμητέο τὸ δεύτερο. Ὁ γλίγωρα: τὸ ἀρχικὸ ὄμικρο συνηγορεῖ γιὰ τὴν ἐτυμολογίαν τῆς λέξης ἀπὸ τὰ ὀλίγος καὶ ὄρα. Στὴν Πόλη λένε λίγωρα. Τὸ ἐγρηγορῶς, ἐγρήγορα φαίνονται πιὸ ἀπομακρυσμένα.

81. *Μέγας*: κοίτα καὶ στίχο 31 ὅπου *δάσος μέγα*: πιστεύω πὼς δὲν πρόκειται γιὰ ἀρχαϊσμούς. Τὸ ἐπίθετο θ' ἀκουόταν ἀκόμη καὶ μὲ τὴν παλιὰ μορφὴ του.

82. Ἄν ἔν' καὶ πῆς: τρόπος ὑποθετικοῦ λόγου (τὸ πλήρες: ἂν εἶναι καὶ πῆς κ.λ.) πολὺ συνηθισμένος κατὰ τὴν ἐποχὴ πού γράφονται τὰ κρητικὰ λογοτεχνήματα. Θυμοῦμαι ἀπὸ τὸ Γύπαρη:

Ἄν ἔν' καὶ πέση ἀνεμικὴ, Πανώρια, σιγανεύει.

καὶ παρακάτω:

Ἄν ἔνε καὶ τὸν οὐρανὸ θωροῦμε σὰ μαυρίση.

κ.λ. *Βλέπε σε!* = φυλάγου! προστάτεψε τὴν ἑαυτὴ σου! Διώρθωσα ἔτσι τὸ ἀνύπαρχτο σὰ προσταχτικὴ *βλέπεσαι!* μέσης φωνῆς. Ἡ γνώμη τοῦ Ξανθοῦδίδου, πὼς ἴσως φέρεται στὴ θέση τῆς προσταχτικῆς, κατὰ παράλειψη τοῦ *νὰ*,—ἀπί-

θανη, γιατί δὲ θὰ μπορούσε νὰ περιορίζεται μόνο στὸ (νὰ) βλέπεσαι! Τὸ βλέπε σε! εἶναι ὡστόσο πολὺ συνηθισμένο στὴν κρητικὴ καὶ τὴν ἄλλη γραμματεία τῆς ἐποχῆς. Ξενίζει βέβαια κι ἔτσι ἡ διατύπωση τῆς αὐτοπάθειας, ἀλλὰ ἐρμηνεύεται ἱκανοποιητικὰ σὰν ἐπίδραση ἀπὸ τὰ πάγκοινα τότε ἰταλικά. *Guardati!* Τὶς προάλλες ἓνα παιδί μου ἔδειξε μιὰ φωτογραφία μου καὶ μοῦ εἶπε: «Κοίτα σε!» Ἔχομε κι ἀπ' ἄλλου χρήσιμα παραδείγματα, ποὺ ἐνισχύουν αὐτὴ τὴν ἐρμηνεία καὶ διόρθωση τῆς λέξης, ἀλλὰ δὲν ἔχουν ἐδῶ θέση, γιατί θὰ μᾶς ἔφεραν μακριά. Εἶναι περίεργο πῶς ὁ Ξανθουδίδης καὶ τόσοι ἄλλοι δὲν στράφηκαν ὡς τώρα σ' αὐτὴ τὴν κατεύθυνση. Τὴ συγχυση τὴν προκάλεσε ἀρχικὰ ἡ μὲ ἰταλικά φθογγόσημα γραφὴ τῶν λογοτεχνικῶν κειμένων, ποὺ πολλὰ φορὲς ἡ ἀνάγνωσή τους ἄφηνε ἐλευθερία σε περισσότερες ἀπὸ τὴ μιὰ ἐκδοχὲς. Δεύτερος λόγος τῆς σύγχυσης — ἡ δυσκολία καὶ κείνων ποὺ ἔγραφαν μ' ἑλληνικὰ ψηφία, νὰ βρίσκουν πάντα καὶ νὰ παραδίδουν ὀρθὰς γραφές. Ἐνας μορφωμένος ἐπιστήμονας χημικὸς μοῦ ἔγραφε τελευταῖα: «Νάμαι πάλι στὸ Βερολίνο!» ἀντὶ «Νά με!» Ὁ Νίκος Σταυρινίδης μοῦ ἔδειξε μέσα στὸ ταξιδιωτικὸ τοῦ Ross (τόμος III, σελ. 180) ἓνα δημοτικὸ τραγούδι, ποὺ οἱ στίχοι τοῦ 6 κι 7 εἶν' ἔτσι:

Βλέπε σύ, Γιάννη, βλέπε σύ, σοῦ λέγω, Καλογιάννη,
σε μονοδέντρι, μὴ ἀνεβῆς!

Φαίνεται πῶς ὁ Ross τὸ κατὰγραψε κατὰ ὑπαγόρευση. Πιστεύω πῶς πρόκειται γιὰ τὸ «βλέπε σε!», ποὺ ἡ ἐπιβίωσή του ἴσαμε τὸ 1840 εἶναι ἀξιοπρόσεχτη. — *Δανθάστης*: ὄχι λόγιο. Τέτοιοι παθητικοὶ ἀόριστοι, χωρὶς παθητικὴ σημασία θὰ λέγονταν.

83. Ἀξιοπαρατήρητη πληροφορία μᾶς δίνει ὁ στίχος, λέγοντας, πῶς οἱ ἄρχοντες, ἅμα πηγαιναν κυνήγι παῖρναν μαζί τους τοὺς φημισμένους κυνηγοὺς τῆς περιοχῆς. Ἔτσι γίνεται συχνὰ καὶ σήμερα.

84. Τὸ μὴ ἱκανοποιητικὸ *τριβονται* τοῦ W. διώρθωσα σε *θρύβονται*. Τὸ *θρύπιω* λέγεται μ' αὐτὴ τὴ μορφή καὶ σήμερα στὴν Κρήτη. Λέμε ἀκόμα τὸ *ψωμί θρεῖ* καὶ *θρουλά*: τὰ *θρουλιά* τοῦ τυριοῦ. Τέτοια ἐνεργητικότητα δείχνει σὰν πηγαίνη στὸ κυνήγι ὁ ἀφέντης του, (λέει πενηρὰ ὁ Γαῖδαρος, γιὰ νὰ φοβερῖση τοὺς ἄλλους δυό), ποὺ τὰ βουνὰ γίνονται θρύψαλα καὶ τὰ δάση γεμίζουν ἀπὸ τρόμο (= *συντρομάσσουν*).

85. Ἐξω ἀπὸ τ' ἄλλα, καὶ τὸ πῶς ἀναφέρονται καὶ δῶ καὶ στὸ στίχο 33 τοῦ «Συναξαριοῦ» τὰ λομβαρδικὰ σκυλιά, στηρίζει κατὰ τρόπο πειστικὸ, τὴν ἰταλικὴ καταγωγή τοῦ μύθου, ποὺ πῆρε σὰν πρότυπο ὁ ποιητὴς τοῦ «Συναξαριοῦ». Ὁ διασκευαστὴς τῆς «Φυλλάδας» τὸν ἀκλόυθησε.

96. Διώρθωσα *μονιάρου* ἀντὶ *μονοιάρου*. Ἡ λέξη εἶναι σε κοινὴ χρῆση στὴν ἔκφραση *ὀλομονιάρου*, ποὺ σημαίνει = καὶ μάλιστα, καὶ δὴ. Ὑπάρχει καὶ ρῆμα *μονιταρίζω* = συγκεντρώνω τὰ ὅμοια. Ἐδῶ τὸ ἐπίρρημα σημαίνει γλίγωρα, μὲ ὀρμή, ὅπως λέμε σήμερα: *χύμα* (τοῦ τὰ εἶπε).

97. *Κάνει (ἡ ψυχὴ μου) χέρι* ὁ W. = κάνει χερικὸ, ἀρχίζει. Ἡ ἔκφραση συνηθέστατη, κι ἐδῶ πολὺ ταιριαστὴ. Ὁ Ξανθουδίδης (ὄχι τὸ M.) προτείνει, *ἄτοπα πιστεύω, βάνει*.

99. *Μηδὲν ξυλοσοφᾶς*: τὸ *μηδὲν* στὴν ἀρχαία χρῆση καὶ σημασία = καθόλου νὰ μὴ... Πιστεύω πῶς ἦταν ἀκόμα ζωντανό. Τὸ *ξυλοσοφῶ*: κωμικὴ παραμόρφωση τοῦ φιλοσοφῶ. Ὅτι αἰτιολογικὸ ἐδῶ. Φαίνεται πῶς ἦτανε τότε στὴ χρῆση. Σήμερο στὴν Κρήτη δὲ λέγεται. Στὸ Μακρυγιάννη συνηθέστατο

101. *Μηδὲν θαρρῆς*: κοίταξε στίχο 99. = νὰ μὴ θαρρῆς καθόλου, νὰ μὴ σοῦ περνᾶ μὲ κανένα τρόπο ἀπὸ τὸ νοῦ.

104. *Λέος ὁ Σοφός*: σίγουρα πρόκειται γιὰ τὸ βασιλιᾶ τοῦ Βυζαντίου, πὺ λογαριαζόταν συγγραφέας τῶν γνωστῶν στὸ λαὸ «Χρησμῶν», κι ὄχι γιὰ τὸ βασιλιᾶ τοῦ δάσου, πὺ δὲ φημιζεται γιὰ σοφία.

106. *Ἐκ στήθου ὁ W.* σωστά. Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει *ἐκτύθου*, πὺ εἶναι χωρὶς νόημα. Σήμερα λέμε *ξεστήχου*, μὰ ἡ παραφθορὰ τούτη τοῦ ἀρχαίου *ἐκ στήθους* εἶναι παλιά καὶ συναντᾶται στὸ «Φορτουνᾶτο». Καμμιά σχέση δὲν ὑπάρχει μὲ τὰ θέματα τοῦ στίχου ἢ στοῖχου.

109 καὶ 110. *Μεγάλως, κάλλος*: ἀρχαϊσμοί.

112. *Τὸ πῶς ὁ W.*: διώρθωσα *κι ὅπως* καὶ τὸ νόημα εὐοδώνεται λαμπρά.

116. Πρόσθεσα τὴν ἐπαναληπτικὴν τούς.

117. *Ψέμα μηδὲν εἰπῆς ποτέ*: κοίταξε στίχους 99, 101 καὶ ἄλλους μὲ τὸ *μηδὲν* σὰν ἀρνητικὸ μόριο προσταχτικῆς.

118. *Παρὰ τὰ πάντα ὁ W.* πὺ δὲ λέει τίποτα. Διώρθωσα *παρὰ τοὺς πάντας*. Ἡ διόρθωση στηρίζεται καὶ στ' ὅτι ἀποφεύγεται ἡ ἐπανάληψη τῆς ἴδιας λέξης ἀπάνω στὴν ὁμοιοκαταληξία.

126. *Νὰ μᾶς διδάξης ὁ W.* σωστά. Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει *νὰ μᾶς διατάξης*, πὺ δὲ λέει τίποτε.

127. Πρόσθεσα τὸν *καὶ* στὴν ἀρχή. *Νὰ ᾿σαι ὁ W.* Διώρθωσα: *νὰ ᾿ναι*. Τὸ νόημα: Ἄν σπουδάσης καὶ σὺ καὶ γίνης ἄνθρωπος, σὰν κι ἐμᾶς, *νὰ ᾿ναι* σε τιμὴ μας.

128. *Καὶ σὲ τὸ μαθητὴ μας ὁ W.* Ἄτοπη ἡ ἐπανάληψη τοῦ *καὶ σέ*, ἀφοῦ ὁ στίχος ἀρχίζει μὲ τὸ *χαρὰ σε σέ*. Διώρθωσα *σε διά*. Τὸ νόημα: Χαρὰ σε σέ-να καὶ χαρὰ σ' ἐμᾶς ἀπ' ἀφορμὴ σου. Ἡ διόρθωση στηρίζεται καὶ στὸ «*Συναξάρι*» στίχος 73.

129. Ἡ ἰδέα γιὰ ταξίδι εἶναι τῆς Ἀλεπούς καὶ σκοπὸς τῆς νὰ ξεμοναχιάσουν τὸ Γαῖδαρο καὶ νὰ βάλουν σε πράξη τὰ σχέδιά τους. (Κοίταξε στίχο 114).

131. Μαζὶ μὲ τίς ἄλλες ἀπάτες ἡ Ἀλεποῦ ἰσχυρίζεται στὸ Γαῖδαρο, πὺς ὁ Λύκος κι αὐτὴ κρατοῦν λεφτά, γιὰ νὰ τὰ ἐμπορευτοῦν στὴν Ἀνατολή. Ἀπὸ τὰ μελλοντικὰ κέρδη θὰ ᾿χη τάχα κι ὁ Γαῖδαρος μερτικό! Ἀξιοσημείωτη ἡ ἔκφραση *νὰ ᾿νδύσωμε τὰ σιάμενα*: ἔλεγαν ἀπὸ τότε κάτι τόσο ἀνάλογο μὲ τὸ σημερινὸ ἐπενδύω.

132. *Μέσα μας ὁ W.* Διώρθωσα: *μετὰ μᾶς*: δηλαδὴ μεταξύ μας. (Κοίταξε στίχους 58 καὶ 62).

134. *Στανιώς του ὁ W.* σωστά. Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει τὴ γραφὴ *στανέο του*. Τὸ πρῶτο προτιμητέο.

136. *Ἔωρα ὁ W.* σωστά. Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει *κι ἐδῶ μέρα* πὺ εἶναι κακό, γιὰτὶ χαλάει τὴ ρίμα.

138. *Μιὰν ὁ W.* Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει *καί*. Προτιμότερο τὸ *μιὰν*. Πάντα ἦταν ἀκόμα στὴ χρῆση καὶ φέρεται καὶ στὸ Ρωτόκριτο. Κοίταξε στίχο 39.

143. *Βουλτὰ ἐκάμασι ὁ W.*, ὅπου τὸ *βουλτὰ* ἀκατανόητο. Πρόκειται γιὰ *βουλητό; βουλητά;* Ὁ Ξ. (Μ.) *βουλην ἐκάμασι*, πὺ εἶναι πολὺ καλὸ καὶ τὸ προτιμησὰ *Μπαλλότια*, ἡ = σφαιρίδιο γιὰ τὴν ἐκλογή.

144. *Νὰ ποίσουν* δυὸ φορές. Τύποι τοῦ ποιῶ δὲ βρίσκονται στὸ Ρωτόκριτο. Εἶν' ἓνα ἀπὸ τὰ γλωσσικὰ ὁρόσημα, γιὰ τὴ χρονολόγηση τῶν κειμένων, ἐκεῖ πὺ λείπουν ἄλλα στοιχεῖα.

146. *Ποδότας καὶ ποδότης*: κατώτερος βαθμὸς στ' ἀξιώματα τῶν καρabiῶν. Φέρεται ἴσως καὶ στὸ Ρωτόκριτο στὴ θέση τοῦ *προδότης* (Δ 800), ὅπως παρατηρεῖ ὁ σπουδαστὴς Νίκος Παναγιωτάκης.

149. *Χαίροις*. Ἡ καθαρὴ εὐκτικὴ σίγουρος ἀρχαϊσμός. Εὐκτικὲς δὲν ὑπῆρχαν τότε παρὰ μόνο στὸ λόγιον γραφτὸν λόγον.

153. Ἔχομε πάλιν τὸ ἐπίμαχον *βλέπε σε καὶ δυὸ στίχους παρακάτω*, στὸ στίχον 155, διαβάζομε *βλέπε καλὰ τῆ στρατά σου*. Νομίζω πῶς τὸ δεύτερον *βλέπε* εἶναι ἐπανάληψις τοῦ πρώτου. Τοῦ πρώτου ἀντικείμενον εἶναι τὸ *σε* καὶ τοῦ δευτέρου τὸ *τῆ στρατά σου*. Πρόσεχε τὸν ἑαυτό σου — πρόσσεχε τῆ στρατῷ σου.

158. Ἄνατιμώνει = ἀτιμάζει μὲ λόγια προσβλητικά.

160. *Δὲ γροικᾶς* = δὲν καταλαβαίνεις, δὲ σκαμπάζεις. Ἰταλισμός, γιὰ καὶ σὶὰ ἰταλικά τὸ intendere ἔχει καὶ τίς δυὸ σημασίαις τοῦ καταλαβαίνω καὶ τοῦ ἀκούω. (Πρβλ. καὶ τὸ γαλλικὸ entendre).

161. *Τάνα* = λιμάνι τῆς Ἀζοφικῆς στὸ στόμιον τοῦ Ντόν, ποῦ ἡ Βενετιὰ εἶχε μαζί του πολλὰ συναλλαγὰς. Δὲν πρόκειται νὰ πᾶν ἐκεῖ φυσικά. Μὰ ἡ Ἀλεποῦ θέλει νὰ βρῖσκη ἀφορμὰς καὶ νὰ τὰ βάζη μὲ τὸ Γαῖδαρον, προετοιμάζοντας τὴν τελικὴν ῥῆξιν καὶ τὴν καταστροφὴν αὐτῆς. Αὐτὸ τὸ δείχνουν καὶ οἱ παρακάτω στίχοι 162, 163 καὶ 164.

168. *Χύση* = κοινότητα στὴν Κρήτη λέξις ναυτικὴ, ποῦ σημαίνει ἀβαρία.

169. *Εὐδία* = πιθανὸς ἀρχαϊσμός. Σήμερον λέγεται (α)βγιάζει ἀπὸ τὸ εὐδιάζει. Παροιμία· «Μάρτης βρέχει, ποτὲ μὴ βγιάση!»

173 καὶ ἐξῆς. Ἡ Ἀλεποῦ, βάζοντας μπροστὰ τὸ σχέδιόν της, δηγιέται ἓνα κακὸ ὄνειρον ποῦ τάχα εἶδε, καὶ ποῦ προειωνίζει μεγάλην συμφορὰν. Ἀξιοπρόσεχτον τὸ πῶς ὁ Λύκος, λιγώτερον πονηρὸς ἀπὸ τὴν Ἀλεποῦ, πιστεύει σ' αὐτὸ τὸ ψέμα καὶ ταράσσεται. Κοίτα στίχους 114 - 115, 185 - 186 καὶ «Συναξάριον» στίχ. 112 καὶ ἐξῆς.

173. *Νὰ ἐγνωρίζετε* = ἂν ἐγνωρίζετε. Λέμε καὶ σήμερον· νὰ ἔξεραι εἰ θὰ πάθω, δὲ θὰ πηγαιναί.

174. *Νὰ γενῆ*· διώρθωσα νὰ γενοῦν.

175. *Ἐτούτη τὴν ἐσπέραν* = χιτὲς τὴν ἐσπέραν. Λέμε καὶ σήμερον· εἶδα ἀπόψε ἓνα ὄνειρον. Ἀπόψε = χιτὲς τὴν νύκτα.

177. Ὁ στίχος ἀποτελεῖ κοινὸν τύπον σε πολλὰ στιχοῦργήματα.

178. *Θὲ νὰ ποίση*· ἀξιοπαρατήρητος ὁ μέλλον μὲ τὸ *θὲ νὰ*. Τὸ *θὰ* ἄγνωστο, ἀφοῦ εἶναι σπάνιον καὶ στὸ Ρωτόκριτον.

179. *Μᾶς πάρη θάλασσα* W. διώρθωσα μᾶς παρ' ἡ . . .

180. *Ἄς κάμωμε* W. *Ποιήσωμεν* Ξ. (Μ.). Ἐκρίνα προτιμητέον τὸ δεύτερον, ἂν καὶ λογιώτερον.

183 καὶ 184. Ὁ Γαῖδαρος ἀφήνεται πὰ στὴ μοῖραν αὐτοῦ. Τὸ στίχον 184 τὸν λέει μέσα του. Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει καὶ δῶ, ὅπως καὶ στὸ στίχον 135, *μέρα* στὴ θέσιν τοῦ ὄρα. Δὲν εἶναι σωστό, γιὰτι χαλαρεῖ τὴν ῥίμην.

185 καὶ 186. Ὁ Λύκος ἐπίστεψεν μιὰ στιγμὴν στὸ πλαστὸ ὄνειρον τῆς Ἀλεποῦς. Φαίνεται καθαρώτερον στὸ «Συναξάριον», στίχοι 114 καὶ 115, ὅπου ὁ Λύκος

*ὄλον μὴ γνοῦς τὸν δόλιον τρόπον τῆς Ἀλωπέκου,
μηδὲ τὸ ἐπιβούλευμα ὃ ἦν κατὰ Γαδάρον,*

παρουσιάζεται λιγώτερον ξυπνὸς ἀπὸ τὴν συνεταιρίσάν του.

187 καὶ κάτω. Ἡ σκηνοθεσία τῶν ξαγορευμάτων γιὰ τὸ τελικὸν φάγωμα τοῦ Γαῖδαρου ἔχει τελειώσει. Σὰν ἔρθῃ ἡ σειρά του νὰ ξαγορευτῇ, θὰ τοῦ βροῦν εὐκολὰ τὴν ἀφορμὴν ποῦ γυρεύουν. Πιστεύω πῶς καὶ δῶ ὑπάρχει σκεπασμένη αἰχμὴ ἐναντία στὴν Ἱερὴ Ἐξέτασις, κατάλοιπον τῶν ἰταλικῶν πηγῶν τοῦ «Συναξαρίου».

192. *Βώδια καὶ χοιρίδια* ὁ W., ὅπου τὸ βώδιον πρέπει νὰ λογαριαστῇ τρι-

σύλλαβο. Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει βώδια μὲ τὰ χοιρίδια πού ἄν καὶ μετρικὰ καλύτερο, προτίμησα τὸ πρῶτο, σὰν πιὸ σύμφωνο μὲ τὸ σύνολο.

195. *Μπουκούνι* ἐξελληνισμένο τὸ ἰταλικὸ *boccòne* = ἡ μπουκιά, μπουκουνιά. Διόρθωσα τὸ αὐτὸ σε αὐτά, γιατί χρειάζεται πληθυντικός.

196. *Ἐσωνα* = πρόφταινα. Σώνω ἀπὸ τὸ ἰσοῶ ἰσῶ = ἰσιώνω, ἐξισώνω. Καμμιά σχέση μὲ τὸ σώζω. Διόρθωσα τὸ *ἰσῶ* σε *ἰά ἰσῶ*.

197. *Μεταγνώθω* ἔτσι καὶ σήμερα τὸ μεταγιγνώσκω

199. *Μαυράδι* μέρος, ὅπου ἔχουν κάψει γιὰ καλλιεργητικούς σκοποὺς ἀγριόχορτα καὶ θάμνους. Κοίταξε «Συναξάρι» στίχος 130, ὅπου ὁ Ξανθουδίδης στὸν τόμο του διορθώνει στὸ περιθώριο *καψιμάδι* τὸ ἀκατανόητο τοῦ W. στὸ *τζημάδι*. Ἐκεῖ πῆγε τάχα ὁ Λύκος καὶ κυλίστηκε, γιὰ νὰ μαυρίση τὴν προβιά του καὶ φανῆ ἄξιος καλόγερος. Ἔχομε καὶ δῶ κάποια ἀντικληρικὴ αἰχμή, μὲ τὴν ὑποδήλωση, πὼς ἀρκοῦσε τὸ ἐξωτερικὸ καὶ τὸ χρῶμα τῆς προβιάς, γιὰ νὰ φανοῦν οἱ λύκοι ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ.

201. Διόρθωσα τὸ ἀνύπαρχτο *ἀρτιές* τοῦ W. σε *ἀμαρτιές*, ὅπως προτείνει ὁ Wagner στὸ κριτικὸ του σημείωμα κι ἀφοῦ ὁ στίχος μὲ τὴ διόρθωση γίνεται καλύτερος.

209. *Ἀπομύρωσέ τον* = τοῦ ἔκαμε ὅσα συνηθίζονται μετὰ τὸ ξαγόρεμα, ὅταν ὁ ξαγοράρης λευτερώνει τὸν ἀμαρτωλὸ ἀπὸ τὸ βῆρος τῶν ἀμαρτιῶν του.

213. *Κωμάσι ἢ κουμάσι* = ὁ κοῦμος (στὴν Κρήτη), τὸ κοιτέσι.

216. *Νὰ μὴν πολυλαλοῦσι* ὁ W. Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει *πολυλογοῦσι* πού εἶναι καλύτερο καὶ τὸ προτίμησα.

222. *Δὲν τοὺς χρήζω τίποτες* = δὲν τοὺς ἔχω ἀνάγκη, δὲν τοὺς λογαριάζω.

226. *Νὰ πᾶ νὰ κλέψω* κοίταξε στίχο 28.

228. *Μετ' αὐτὰ* ὁ W. κατὰ διόρθωση Βικέλα, πολὺ καλὴ (Καίτα Wagner, κριτικὸ σημείωμα στὸ στίχο). Ἔχομε τὴ μετὰ συνταγμένη μ' αἰτιατικὴ, γιὰ τὴ δήλωση τοῦ μέσου, τοῦ τρόπου, τοῦ ὄργάνου = μ' αὐτὰ τὰ μέσα.

233. Διόρθωσα τὸ *ὄσα* σε *ἀπ' ὄσα*. Διόρθωσα τὸ *μοῦ* σε *μῆ*. Ἡ γραφὴ τοῦ W. *κανένα νὰ μοῦ μείνη* ἔχει ἓνα νόημα πού δὲν ταιριάζει, ἀφοῦ ἀφήνει νὰ ἐννοηθῆ, πὼς πολλὲς ὁρμήνιες τῶν γονιῶν τῆς θᾶ πήγαιναν χαμένες. Μὲ τὴ διόρθωση τοῦ *μοῦ* σε *μῆ* δείχεται ἡ ἐπιμέλεια τῆς Ἀλεπούς, στὸ νὰ σπουδάση τέλεια στὸ σκολεῖο τῶν γονιῶν τῆς, νὰ μάθῃ ὅλα ὄσα τῆς μάθαιναν, χωρὶς νὰ μείνη τίποτε. Αὐτὸ ταιριάζει καὶ μὲ τὰ πράγματα, ἀφοῦ ὅλες οἱ ἀλεπούδες σὰ νὰ ξεσκολίζουν στὸ ἴδιο σκολεῖο καὶ γίνονται ὅλες τὸ ἴδιο πρᾶμα.

236. Κοίταξε «Συναξάρι» στίχος 151 καὶ ἐξῆς. Διόρθωσα τὸ *ὡσὰν αὐτὰ* σε *ὄσα ἔν' αὐτὰ* = ὄσα εἶναι αὐτὰ (κι ἀκόμα περισσότερα νεμίζουν τὴν κοιλιὰ μου καὶ μοῦ φτάνουν ὡς τὸ λαιμό).

243 ἴσαμε 248. Μετάθεσα τοὺς στίχους 245 καὶ 246 μετὰ τοὺς 247 καὶ 248. Ἔτσι ἡ πασίγνωστη παροιμία πηγαινὲς στὸ τέλος τῆς ὁμιλίας τῶν γονιῶν τῆς Ἀλεπούς, ὅπου ἔχει πιὸ πολὺ τὸν τόπο τῆς.

244. Διόρθωσα τὸ *ὄτινα* σὲ *ὄν τινα*.

246. *Γροικῆσετέ το ὄλοι* σωστά ὁ W. Καὶ δῶ πάλι ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει *τί λέγει*, πού εἶναι ἀπαρ ἰδεχτο, γιατί χαλάει τὴ ρίμα. Καὶ τὸ *ὄλοι* δὲ ριμάρει μὲ τὸ *καταλόγι*, ἀλλὰ συμφωνοῦν τουλάχιστο τὰ φωνήεντα, πού λογαριαζόταν ἀρκετό.

247 καὶ 248. Οἱ δύο στίχοι μὲ μικρὲς παραλλαγὲς ἀποτελοῦν καὶ σήμερα κοινότατη στὴν Κρήτη παροιμία, ἂν καὶ ὁ δεύτερος στίχος εἶναι ὁλότελα χωρὶς νόημα. Λένε: «Ἀπὸ καθέτα καλὰ καὶ καλύτερα γυρεύει || ὁ διάολος τοῦ κώλου ντου κουκκιά τοῦ μαγερεύει».

249 ἔξ. Ἀρχίζει τὸ Καταλόγι, πού εἶναι μέρος τῆς ἐξομολόγησης τῆς Ἀλεποῦς. *Γιατί* δὲ χρειάζεται. Ἐγγραψα ἐγώ. Ταῖς διώρθωσα στές.

251. Διώρθωσα τὸ *Καὶ* τῆς ἀρχῆς τοῦ Καταλογίου σε *Μιά*. Ἐτεῖ ἡ διήγηση ξεκινάει φυσικά κι ἀβίαστα. *Μιά χήρα μιὰ κακότηχη κ.λ.* Οὐδέν ὁ W. διώρθωσα σε πὸν δέν.

252. *Νὰ γνέθῃ* ὁ W Ὁ Ξ. (M.) σημειώνει νὰ *γέροθῃ*, πού, ἂν καὶ κακόζηλος ὁ τύπος, τὸ προτίμησα, γιατί βρίσκεται σ' ἄμεση σχέση ἀντίθεσης πρὸς τὸ *κάτοθῃ*. Τὸ *γνέθῃ* βρίσκεται πιὸ μακρῶς.

256. *Νὰ παραβγῆ* = νὰ βγῆ λίγο. Ἡ *παρὰ* κολάζει τὸ νόημα τοῦ βγαίνω Λέμε παρακούζουλος = λίγο τρελλός. Παροϊτσουτσουρίζουσι (καὶ γιὰ μένα) = λένε λίγο, ψιθυρίζουν λίγο (καὶ γιὰ μένα). Συνηθισμένη ἡ ἔκφραση: Ἐτεῖ μου παραφαίνεται = μου φαίνεται λίγο. Μοῦ παραμοιάζει κ.λ. Εἶναι περιέργο πὸς ἡ ἴδια πρόθεση σ' ἄλλα σύνθετα ἐπιτείνει τὴ σημασία τους. Ὅπως τὸ *πρῶμα* παραγίνεται, παράφαγα, παραήπια κ.λ.

258. *Λόγιασα* ὁ W. Διώρθωσα σε *λόγιαζα*, γιατί ἔτσι ἀπαιτεῖ τὸ νόημα.

259. *Γάτα καὶ ἦτον γραῖα* ὁ W. Ὅμως παρακάτω σε πολλές περιπτώσεις, γίνεται λόγος γι' ἀρσενικό γάτο. Ὑπόθεσα στὴν ἀρχή, πὸς τὸ *γάτα* ἀναφέρεται στὸ ζῶο γενικά κι ὕστερα καθορίζεται τὸ ἀρσενικό γένος τῆς. Ὑστερὰ παρατήρησα, πὸς ἡ ἀσυνέπεια τοῦ γένους χαλνοῦσε τὴν ὁμαλὴ παρακολούθηση τῆς ἀφήγησης καὶ διώρθωσα σε *γάτον τὸν εἶχ' ἡ γραῖα*, πού πιστεύω πὸς εὐοδώνει λαμπρὰ τὸ νόημα. Καμμιά ἀνάγκη δὲν ὑπάρχει νὰ ἴναι γρηὰ κι ἡ γάτα. Ἀντίθετα ἡ δράση τοῦ ζώου, νὰ σηκώνῃ ἀρμαθιές τὰ κοτόπουλα πού πνίγει, τὸ δείχνει δυνατὸ καὶ νέο Ἐπειτα κεῖνο τὸ *ἦτον* μποροῦσε πολὺ φυσικά νὰ κρύβῃ τὸ *τὸν* τῆς διόρθωσῆς μου.

260. Παράβαλε μὲ τὸ «Συναξάρι» στὸ στίχο 170

261. *Παρδίτση* ὁ W. Διώρθωσα σε *Παρδίτση*, γιατί ἔτσι ἀναφέρεται τ' ὄνομα τοῦ γάτου στὸ «Συναξάρι» στὸ στίχο 179. Ἀλλὰ καὶ γιατί τὸ *Παρδίτσης* ταιριάζει σ' ἓνα γάτο = μικρὸς πάροδος. Ἡ ὑποκοριστικὴ κατάληξη τῶν οὐδετέρων -ίτσι, -ίτσιν, -ίτζιν ἦτανε κοινὴ πρὶν ἐπικρατήσῃ τὸ -άκι. Στὴ βυζαντινὴ γραμματεία μὲ τὸ -ίτζιν σχηματίζονται πιὸ πολὺ τὰ ὑποκοριστικά. Διατηρήθηκε στὴ λέξη κορίτσι, γιὰ νὰ μὴ συμτέσῃ μὲ τὸ κοράκι. Ἀκόμα στὰ τοπωνύμια (κρητικὰ χωριά Ἀστρίτσι, Γιαννίτσι κ.λ.) Ἐπειτα στὰ θηλυκὰ προσηγορικὰ καὶ κύρια φωλίτσα, κοπελίτσα, μηλίτσα, Ἐλενίτσα, Μαρίτσα, Ἀννίτσα, Καλλιτσα, κ.λ.

262. *Εἰς τὴν οὐρανὸν* ὁ W. Ὁ Ξ (M.) σημειώνει *εἰς τὴν ὠχράν*, δηλαδή στὸ χρῶμα. Μὰ ἡ γρηὰ δὲν ἔβλεπε καλά (κοίταξε στίχο 251) τὴν οὐρὰ ὅμως τοῦ Παρδίτση μποροῦσε νὰ τὴν πιάνῃ, ὅταν τὸν χάριδευε, καὶ νὰ τὴν ξέρῃ καλά. Προτίμησα τὸ πρῶτο.

265. *Στοχάζομαι* = ἀντιλαμβάνομαι.

267. *Εἶναι* ὁ W. Διώρθωσα σε *εἶμαι*, πού ἐνῶ πιὸ πολὺ ταιριάζει, ἀποφεύγεται κι ἡ ἐπανάληψη τοῦ *εἶναι* στὴ θέση τῆς ρίμας. Ἄν τὸ *εἶμαι* δὲ ριμάρῃ πλούσια μὲ τὸ *εἶναι* δὲν ἔχει σημασία. Εἶναι συνηθισμένες τέτοιες παρεκκλίσεις στὶς ὁμοιοκαταληξίες, ἀκόμα σπάνια καὶ στὸν Κορνάρο.

272. *Κλονᾶσιον* τέτοιοι παρατατικοὶ φαίνεται πὸς ἦταν ἀκόμα στὴ χρῆση. Πρβλ. τὸ στοχάζετο στὸ στίχο 40 κ.λ.

274. *Καὶ σχίση* ὁ W. πού εἶναι ἄτοπο. Ὁ Ξ. (M.) σημειώνει καὶ *σφίξη*, πού εἶναι πολὺ καλύτερο. Εἶναι καὶ κωμικὸς ὁ φόβος τῆς Ἀλεποῦς, πού τρομάζει αὐτὸ πού κάνει χρόνια στοὺς ἄλλους, κι ἐτοιμάζει μ' ἐπιμέλεια καὶ τώρα γιὰ τὴν κότα τῆς γρηᾶς.

279 *Κάτωθεν τῆς τραπέζης* τυπική λογία φράση.

281. *Τὴν ἐκωλόσθονα* γνήσιος κρητικὸς ὁ τύπος καὶ ἡ χρῆση του. Λέμε καὶ κωλοσύρνω, ἀλλὰ πιὸ πολὺ κωλοσύρνω.

282. *Ἐφιερούγιασε* διώρθωσα *ἐφιερούγιζε*. Καὶ *κράζει* διώρθωσα κι *ἐκραζε*. Οἱ παρατατικοὶ πιὸ ταιριαστοί.

280. *Κατακαημένην* ὁ W. σωστά. Ὁ Ξ. (M) σημειώνει καὶ τὴν *χαημένην*, ποὺ εἶναι ἄτοπο.

293. *Μ' ἔπιασαν* ὁ W. Ὁ Ξ. (M) σημειώνει *μ' ἔκαψαν*. Προτιμητέα ἡ γραφή τοῦ W.

295. Κοίταξε στίχο 197.

296. *Καὶ πῶς* δὲν ἔχει νόημα. Διώρθωσα: *κι ὅσα* Ἡ Ἀλεποῦ δηλαδὴ μετρινιώνει καὶ γιὰ τὰ κακὰ ἔργα ποὺ ἔφερε σε τέλος καὶ γιὰ κείνα ποὺ δὲν πραγματοποιήθηκαν ποτέ, μὰ ἔμειναν «ἐν διανοίᾳ».

298. *Τὰ ἔκαμα* ὁ W. Ὁ Ξ. (M.) σημειώνει τὰ *ἔποικα*. Προτίμησα τὴν ἀρχαιώτερη γραφή, γιὰτὶ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση φαίνεται νά 'ναι αὐτὸ ποὺ ἔγραψε ἀρχικὰ ὁ ποιητής. Παράβλε καὶ τὸ στίχο 143, ὅπου πάλι οἱ μεταγενέστερες ἔκδοσες κι ὁ W. γράφουν *βουλήν ἐκάμασι* ἀντὶ *βουλήν ἐποίκασι*.

300. *Πατερμά* λέγονται περιληπτικά οἱ προσευχές, ἀλλὰ καὶ τὰ κομπολόγια - ροζάρια τῶν ἱερωμένων. Ὅπως εἶναι γνωστό, τὰ κομπολόγια τῶν καθολικῶν ἔχουν σχέση μὲ ὠρισμένες προσευχές, ποὺ ἐπαναλαμβάνονται τόσες φορές, ὅσοι οἱ κόμποι τοῦ κομπολογιοῦ. Ἀπὸ τοῦτο προέρχεται κι ἡ διπλὴ σημασία τῆς λέξης. Κι ἐδῶ φαίνονται οἱ ἀρχικά ἰταλικές - καθολικές πηγές τῆς «Φυλλάδας».

303 - 307. Ἡ περιγραφή τοῦ Λύκου, σὰν ἄκουσε τὸ ξεμολόγημα τῆς Ἀλεποῦς, θά 'ταν ἀνιάξια καὶ τοῦ Μολιέρου. Νομίζω πῶς ὁ Ταρτουφος, στὰ πιὸ δυνατὰ σημεῖα του, δὲν ἔχει στίχους πιὸ ταιριαστοὺς καὶ τσουχειρούς.

307. *Ἄμε, σοῦ λέγω σήμερον, νά 'σαι εὐλογημένη* ὁ W., ὅπου τὸ *Ἄμε* δὲν ἔχει τὸν τόπο του. Διώρθωσα σε *Ἀμήν*. Ὁ Λύκος μεταχειρίζεται τὸ τοῦ εὐαγγελίου «Ἀμήν, λέγω σοι» κι ἔτσι σατυρίζεται πιὸ πολὺ ἢ κακούργα καὶ φαρισαϊκὴ ψυχὴ του.

310. Ὁ στίχος ἴσως προέρχεται ἀπὸ δίστιχο ἐρωτικό.

311 καὶ 312. Πρὸβλ. «Συναξάρι» στοὺς στίχους 212 - 213, ὅπου ἀναφέρονται ἡ μετανοοῦσα Μαγδαληνὴ κι ὁ Μανασσῆς, βασιλιάς τοῦ κράτους Ἰούδα, ποὺ ἀφοῦ ἀσπάστηκε τὰ εἶδωλα, ὡς αἰχμάλωτος τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ, ξαναγύρισε μετανοημένος στὴν πάτρια θρησκεία.

315 καὶ 316. *Καλέ μου, ἀνάγγειλέ μου* ὁ W. Διωρθωσα σε *καλέ μας, ἀνάγγειλέ μας*, ἀφοῦ δικαστιὲς εἶναι κι ὁ Λύκος κι ἡ Ἀλεποῦ.

317. *Μὴν ἀλησμονήσης* ὁ W. Διώρθωσα *μὴν τὰ λησμονήσης*. Ἡ ἐπαναληπτικὴ ἀπαραίτητη.

320. *Τὸ νομοκάνονα* κ.λ. Τὰ τρία πρόσωπα τοῦ μύθου βρίσκονται σε βάρκα καὶ ταξιδεύουν. Ποῦ βρέθηκαν τὰ βιβλία, τὰ χαρτιά καὶ τὰ καλαμάρια; Ὁ ποιητής φροντίζει μ' ἐπιμέλεια γιὰ τὴ συνέπεια μέσα στὸ ἔργο του. Ἄλλη τέτοια ἀντίφαση μέσα στοὺς στίχους τῆς «Φυλλάδας» δὲ βρίσκεται. Παρακάτω, στοὺς στίχους 474 καὶ 531, βλέπομε πῶς ἡ Ἀλεποῦ κι ὁ Λύκος ἔχουν ἀποσκευές.

474. *Ἄφηκα καὶ τὰ ροῦχα μου γεμᾶτο τὸ σακκί μου.*

531. *Ἐπῆρε καὶ τὰ ροῦχα μας καὶ ἐξεγύμνωσέ μας.*

*Υποθέτω πῶς ὁ ποιητής μᾶς ἀφήνει νά καταλάβωμε, πῶς τὰ παραπάνω σύ-

νεργα τοῦ ἱεροξετιστικοῦ ἐπαγγέλματος βρίσκονταν πάντα μέσα στὰ σακκιά πού σήκωναν στοὺς νόμους τους, γιὰ νὰ χρησιμεύουν σ' ὄρα χρείας, ὅπως νὰί τώρα.

324. Ἐγγράφως ὁ W. Τὸ ἄφησα. Ὁ Ξ. (M.) σημειώνει *ἐγγράφου*, πού δὲ φαίνεται νὰ ἴναι λέξη πραγματική.

325. *Δὲν εἶχε τί ποιήση* ὁ W. Ὁ Ξ. (M) σημειώνει *δὲν εἶχε τί νὰ ποίση*. Προτίμησα τὸ δεύτερο.

327 - 342. Τὰ λόγια πού λέει ὁ Γαῖδαρος στὸ ξαγόρεμά του ἔχουν κάτι τὸ πολὺ δραματικὸ μέσα στὴν κωμικότητά τους. Ὑστερα ὁ σκληρὸς κι ἀμειλιχτος τρόπος πού δέχονται τὴν εἰλικρινῆ καὶ πονεμένη ἐξομολόγησή του τὰ δυὸ θηρία, μᾶς κάνει νὰ θυμηθοῦμε ὅ τι μάθαμε γιὰ τὶς ἀνάκρισες τῆς Ἱερῆς Ἐξέτασης. Ὁ ποιητὴς τῆς «Φυλλάδας», ἀκλουθώντας τὸ «Συνσάρι», κι αὐτὸ τὶς ἰταλικὲς καθολικὲς πηγές του, καυτηριάζει κάτω ἀπὸ τὸ μανδύα τοῦ κωμικοῦ τὶς ἀντιχριστιανικὲς ἐνέργειες τῆς φοβερῆς ἐκείνης ὀργάνωσης τοῦ Μεσαίωνα.

328. *Μέσα τὸ μεσάνυχτον* ὁ W. Διόρθωσα *σιτό*. *Στὸν κόπον ἔβανέ με* ὁ W. Ὁ Ξ. (M.) σημειώνει *στὸν κῆπον ἔπαιρέ με*. Προτίμησα τὸ πρῶτο.

330. *Μαρουλόφυλλα* ὁ W. Ὁ Ξ. (M.) σημειώνει *καὶ μαρούλια* μὲ τετρασύλλαβο τὸ *μαρούλια*, ἀλλὰ πάντα προτιμότερο ἀπὸ τὸ ἄτοπο *μαρουλόφυλλα*.

333. Ἄτυχος = ἐδῶ ἄσπλαχνος, κακόψυχος.

334. *Κι ὡσὰν μὲ ἤθελεν ἰδεῖ* ὁ W. Ὁ Ξ. (M) σημειώνει *καὶ τὸ νὰ μὲ ἤθελεν ἰδεῖ* πού εἶναι προτιμότερο = μόλις μ' ἔβλεπε, μὲ τὴ σημασία τῆς ἀόριστης ἐπανάληψης.

336. *Καὶ πόνουν τὰ πλευρά μου* ὁ W. Δὲ δείχνει τὴν κακὴ συμπεριφορὰ τοῦ ἀφέντη. Γι' αὐτὸ ὁ στίχος χρειάζεται πιστεύω κάποια διόρθωση.

342. *Καὶ μὲ τὰ κρίματά μου* ὁ W. Διόρθωσα *σε κι ἐμὲ τὰ κρίματά μου*, πού ἴσως νὰ ἴναι μόνο ἓνας καλύτερος τρόπος γραφῆς τῶν ἰδίων λέξεων. Νόημα: Ὅπως πρὶν ἀλληλοσυχωρεθήκατε σεῖς οἱ δυὸ, συχωρέστε κι ἐμένα τ' ἁμαρτήματά μου, τώρα πού τ' ἀκούσατε.

344. *Μάνητα* = μανία ὅπως καὶ σήμερα. Λέγεται παράλληλα τὸ ὄργητα.

345 - 350. Ἡ ἀπάντηση τῆς Ἀλεποῦς εἶναι ἴσα - ἴσα κείνη πού χρειάζεται. Τῆς τὴν ὑπαγορεύει ἡ ὑπεροπλία κι ἡ ἀνάγκη νὰ δημιουργήσῃ τὴν ἐπιθυμητὴ ρῆξη πού θὰ ἐπιτρέψῃ στὰ θηρία νὰ πραγματοποιήσουν τὸ σκοπὸ τους. Ἐξυπνα καὶ ταιριαστὰ στὴν περίσταση τὰ λόγια τῆς.

353 - 356. Καὶ στὴν ἀπάντηση τοῦ Γαῖδαρου βλέπομε τὶς ἐκφραστικὲς ἱκανότητες τοῦ διασκευαστῆ.

358 - 360. Οἱ τρεῖς στίχοι δείχνουν, πὼς αὐτὸς διευθύνει τὴν ἀνάκριση κι ἀντιπροσωπεύει τὴν ἐξουσία. Ἡ Ἀλεποῦ δὲν εἶναι παρὰ ὄργανό του.

365. Ἀφορισμένε ὁ W. Διόρθωσα *σε ἀφορεσμένε*

369. *Κάμε νὰ τὸ κατέχης!* = *κάτεχε!* Πρόκειται γιὰ συνηθισμένη μορφὴ τῆς προσταχτικῆς, πού συναντιοῦμε συχνὰ στὴν κρητικὴ γραμματεία.

372. *Τὸ μάτι ἐβγαλμένον* ὁ W. Διόρθωσα *σε τὸ μάτι σου βγαλμένον*.

Νὰ ἴναι κομμέν' ἡ χέρα σου τὸ μάτι σου βγαλμένον.

Ὁ στίχος παρέχει σαφῆ πληροφορία γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τέτοιων ποινῶν, δηλ. τυφλώσεων καὶ ἀκρωτηριασμῶν, κατὰ τὸ μεσαίωνα, σύμφωνα μὲ γραπτὸς νόμους καὶ ἔθιμα βαρβαρικά.

375. Ὅμως δὲν ἔχει ἐδῶ τὸν τόπο του, γιὰτὶ δὲν ὑπάρχει ἀντίθεση μὲ τὰ παρυπάνω. Διόρθωσα *σε ὅπως* μὲ χρονικὴ σημασία. Νόημα: Μόλις ἀπάγγειλαν τὴ θανατικὴ του καταδίκη, πρῶτα ἀναστέναξε: Ὡ κακὴ ὄρα πού ἴτον!

κι ὕστερα·

παρμερᾶ ὁ Γάδαρος τὸν Λύκο καὶ τοῦ λέγει.

381. Δὲν θέλω νὰ τὸ κρούω· στὴ φράση ὑπάρχει καὶ ἡ ἔννοια τοῦ θέλω καὶ ἡ ἔννοια ἑνὸς καθαροῦ μέλλοντος. Θέλω νά, θέ νά, θά- ἦταν οἱ τρεῖς διαδοχικὲς βαθμίδες, γιὰ νὰ φτιάσωμε στὸ πάγκοινο σήμερα, μὰ ὄχι μοναδικὸ γιὰ τὸ σχηματισμὸ τοῦ μέλλοντος μόριο, θά. Λέγονται ἀκόμα κατὰ τόπους καὶ τὸ θέλω νὰ καὶ τὸ θέ νά. Στὴν Κρήτη ἄμα ρωτοῦν, λένε: Νὰ πᾶς θές; = θά πᾶς; Νὰ πᾶμε θέμε (ἐκεῖά πού 'παμε); = θά πᾶμε; Καὶ στὴν ἀπάντηση: Νὰ πάω θέλω = θά πάω.

385. Ἐγὼ ὁ W. Διώρθωσα σε κι ἐγώ. Δηλαδή ὅπως ὁ ἀμαρτωλὸς τῆς παραβολῆς τῶν δέκα ταλάντων, πού ἔκρυψε στὴ γῆ τὰ τάλαντα - χάρες πού τοῦ ἐμπιστεύτηκε ὁ Θεός. *Εἰς τὸν καιρὸν ἐκεῖνο* δηλαδή κατὰ τὴ δευτέρα παρουσία. Ἡ φράση παρμένη ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο.

386. Σὰν ὁ W. Ὁ Ξ. (M.) σημειώνει ὅς πού φυσικὰ θά 'πρεπε νὰ γραφῆ ὡς. Ἀλλὰ τὸ σὰν εἶναι προτιμότερο.

387. Τὸ λοιπονιθές. ἡ λέξη τούτη στὴ θέση τοῦ ἀπλοῦ λοιπὸν σημειώνεται ἀπὸ τὸν Ξ (M.) καὶ φαίνεται παλιὰ καὶ γνήσια τοῦ διασκευαστῆ τῆς «Φυλλάδας». Ἀκούεται συχνὰ σήμερα ἀντὶ τοῦ σκέτου λοιπὸν, τὸ λοιπὸν ἢ τὸ λοιπονίς. Ἀλλὰ τὸ λοιπονιθές ὄχι. Φαίνεται κάπως σὰν ἐπέχταση τοῦ τὸ λοιπονίς. Ὁ W. γράφει τὸ λοιπὸν ἂν θές, πού, πιστεύω, εἶναι παρσμόρφωση τοῦ τὸ λοιπονιθές καὶ τὸ ἀπόρριψα, ἂν καὶ ξενίζει λιγώτερο. Φαίνεται νὰ σχηματίστηκε κατ' ἀναλογία πρὸς τὰ μαθές, ποθές (= πουθενά, ἀλλὰ καὶ κάπου ἐκεῖά ποθές = ἐκεῖ κάπου), ἐχθές, ὀπροχθές.

392. Ροπήν· ὁ βαρβαρισμὸς ἀντὶ ριπήν, συχνὸς καὶ σήμερα.

395. Μὴ γνούς τὴν πονηρίαν· δανεισμὸ ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα τὸ μὴ γνούς, πού χρησιμοποιεῖται δῶ σὰ θηλυκὸ ἀπὸ ἄγνοια τῆς γραμματικῆς.

406. Ἐγροίκησης ὁ W. Ὁμοῦς χρειάζεται παρατατικός, γιὰ τὸ Γαῖδαρος ἄκουγε γιὰ ὦρα τὸ Λύκο, νὰ στέκη, νὰ τοῦ γελᾶ, νὰ τοῦ μουρμουρίζη, νὰ τοῦ λέγη μὲ τὰ γλυκὰ τὰ λόγια, (ἀλλάζοντας ξαφνικὰ συμπεριφορὰ). Διώρθωσα ἐγροίκησης, πού φαίνεται πὼς δὲν ἄρесе στοὺς μὴ Κρήτες ἀντιγραφεῖς καὶ τὸ χάλασαν. Εἶναι ὅμως γνήσιος παλιὸς τύπος κρητικός. Ἀπὸ τὰ πιὸ κωμικὰ μέρη τῆς «Φυλλάδας» — τούτη ἡ ξαφνικὴ κι ὀλοκληρωτικὴ μεταβολὴ στὴ διαγωγὴ τῶν θεριῶν ἀντίκρου στὸν πονηρότερο ἀπ' αὐτὰ Γαῖδαρο.

408. Μοιρολόγια ὁ W. πού εἶναι ὀλότελα ἄτοπο. Διώρθωσα σε μορολόγια πού εἶναι καὶ παλαιογραφικὰ δικαιολογημένο καὶ λογικὰ στὴ θέση του.

410. Νὰ σ' ἀβιζάρω τίποτες ἤρθα καὶ μὴ φοβᾶσαι!

Ὁ Λύκος βιάζεται νὰ γνωστοποιήσῃ στὸ Γαῖδαρο τὴν ἀλλαγὴ του καὶ τοῦ λέει· ἤρθα νὰ σοῦ πῶ κάτι, ὄχι γιὰ κακὸ σου, ὥστε θάρρος!

411. Ἐχθές ὁ W. πού δὲν εἶναι λογικὸ, ἀφοῦ ἡ συνάντηση κι ἡ γνωριμία μεταξὺ τῶν δυὸ θεριῶν καὶ τοῦ Γαῖδαρου ἔγινε τὴν ἴδια μέρα. Διώρθωσα σε εὐθύς, πού εὐδοῶνει λαμπρὰ τὸ νόημα. Εὐτὺς δηλαδή σὰν τέλειωσε ἡ διαδικασία, λέει ὁ Λύκος, κάλεσα τὴν Ἀλεπού, μιλήσαμε ἰδιαίτερα καὶ σε συχωρέσαμε γιὰ ὅλα. Ὁ Λύκος παρασιωπᾶ τὰ σκληρὰ λόγια πού εἶπαν κι οἱ δυό, καὶ τὴ θανατικὴ καταδίκη πού τοῦ ἀπάγγειλαν. Τὰ ψέμματα εἶναι χοντρά κι ἀδέξια εἰπωμένα. Μὰ ὁ Λύκος βιάζεται νὰ πετύχῃ τὸ σκοπὸ του καὶ δὲν κοιτάζει τίποτ' ἄλλο. Παραγνωρίζει ὀλότελα τὴν ἀντίληψη τοῦ Γαῖδαρου.

419. Νὰ μὴν περάσῃ σήμερον ὁ W. Διώρθωσα σε νὰ μὴν περάσ' ἢ σήμερον, πού ἴσως εἶναι ζήτημα γραφῆς. Νὰ μὴν περάσῃ... = δὲ θά περάσῃ (ἢ σημερινὴ)

μέρα). *Νὰ σοῦ τὸ δείξω* = *θὰ σοῦ τὸ δείξω*.

420. *Τίποτες* = κάτι τί. *Θέλω νὰ σοῦ ζητήξω* = *θὰσοῦ ζητήξω* κάποιο ἀντάλλαγμα.

421. *Νὰ μ' εὐλογήσης* = *θὰ μ' εὐλογήσης*.

422. *Νὰ μὴν τὸ μολογήσης* ὁ W. Διώρθωσα *νὰ μὴν τὴν μολογήσας*, ἀφοῦ πρόκειται γιὰ τὴ χάρη.

Στοὺς στίχους 423 καὶ 424 ἔχουμε τρεῖς φορές τὸ μέλλοντα ἐκφρασμένο μὲ ἀπλὸ νά. Ἔχουμε καὶ στὸ Ρωτόκριτο, ὅπου τὸ *θὰ* σπανίζει ἀκόμη πολὺ, τέτοιο σχηματισμὸ τοῦ μέλλοντα.

426. *Τὸν σφόντυλα* = τὸ λαιμό. (Κοίταξε γλωσσάριο).

437. *Τέτοια τοῖς ἐκατάσσης* ὁ W. Δὲν ξέρομε οἴγουρα, ἂν ὑπῆρχαν κατὰ τὸ δέκατο ἔχτο αἰῶνα στὴ χρῆση τύποι τῆς δοτικῆς. Στὴ γραμματεία βρίσκονται σὰ στοιχεῖα λόγια. Διώρθωσα τὸ *τοῖς* σε *τῶς* παλαιογραφικὰ πιθανό. Ἐκατάσσης· διώρθωσα σε *ἐκατάσσεις*. Τὸ καταστένω λέγεται ἀκόμα στὴν Κρήτη μὲ τὴν ἐδῶ σημασία τοῦ καταφέρνω (κάποιο παιγνίδι σε κάποιον).

438. *Νὰ σεβῶ* ὁ W. Ὁ τύπος ἀμφίβολος καὶ τὸ πιθανὸ νόημά του ἀταιριαστο, ἂν πρόκειται γιὰ τὸ *εἰσβαίνω* — *σεβαίνω*, ἀφοῦ ὅλοι κι ὁ Λύκος βρίσκονται πάνω στὸ πλοῖο. Διώρθωσα σε *ν' ἀνεβῶ*. Ἡ πρύμη κι ἡ πλώρα σ' ὠρισμένα ἰστιοφόρα βρίσκονται λίγο ψηλότερα ἀπὸ τ' ἄλλα σημεῖα τοῦ πλοίου. Ψηλότερα *θὰ* πετύχαινε καλύτερα (ὅπως καὶ πέτυχε) τὸ σχέδιο τοῦ Γαϊδάρου, νὰ γκρεμίση τὸ Λύκο στὴ θάλασσα.

439. *Γονατιστὸ* ὁ W. Διώρθωσα σε *γονατιστός*.

445. *Ἡ βουλομένη χάρη* ὁ W. Διώρθωσα σε *ἡ βουλλωμένη χάρη* = τὸ σφραγισμένο, ἀπόρρητο χάρισμα.

447. *Χρεῖ τον* ὁ W. Ὁ Ξ. (M.) σημειώνει *κροῦ τον*. Καὶ τὰ δυὸ τύποι τοῦ κρούω. Τέτοιοι ὁμως τύποι τοῦ κρούω εἶναι ὀλίγελα ἀνύπαρχοι, καί, χωρὶς αὐτό, τὸ *κροῦ τον* τοῦ Ξ. (M.) χαλνᾷ καὶ τὴ ρίμα. Διώρθωσα σε *χρεῖ τον* = τὸν χρεῖ. Τὸ ρῆμα χρεῖω εἶναι συνηθέστατο στὴν Κρήτη. *Θὰ* χρεῖω τὸν τοῖχο· ἔχρισε καὶ ἤχρισε τὸ πιθάρι, γιὰ νὰ μὴν ξεθυμαίνει τὸ κρασί· χρεῖσε τὸν πυρόμαχο, γιατί σιμώνουν οἱ σκόλες! Φαίνεται πὼς οἱ παλιοὶ ἀντιγραφεῖς, μὴ νιώθοντας τὴ λέξη, τὴ μετᾶτρεψαν κι ἔμεινε στὶς ἔκδοσες τὸ λάθος, ὅπως καὶ σε τόσες ἄλλες περιπτώσεις.

449. *Νὰ τόνε πνίξη θέλει* ὁ W. Διώρθωσα σε *μέλλει*. Ἀποφεύγεται μὲ τὴ διόρθωση ἢ ἐπανάληψη τῆς ἴδιας λέξης ἀπάνω στὴν ὁμοιοκαταληξία. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ μέλλοντα μὲ τὸ ρῆμα μέλλω — συχνότατος ἀκόμα στὴν Κρήτη. Λέμε· Ἰντα μέλλει νὰ γενῆ; Ἰντα τοῦ μέλλεται νὰ πάθῃ! κ.λ.

451. *Καὶ εἶδεν ἡ κυρὰ Ἀλουποῦ* ὁ W. Διώρθωσα σε *Σὰν εἶδεν ἡ κυρὰ Ἀλουποῦ*.

456. *Ἐξωματζουκώνει* καὶ *ξεματζουκώνει* ἢ *ξεματζουρώνει* λέγεται γιὰ τὰ ζῶα τοῦ εἶδους, ἅμα βρίσκονται σ' ὄργασμό. Ἡ λέξη ἐτυμολογικὰ πρέπει νὰ συναφθῆ μὲ τὸ πανελλήνιο ματσούκι.

458. *Μπουσδουγένι*· ἀβέβαιης ἐτυμολογίας καὶ σημασίας ἡ λέξη. Πιθανὸ νὰ ἔχη σχέση μὲ τὸ πόσθη. Ἀναφέρεται καὶ στὸ «Συναξάρι», ἀπ' ὅπου τὴν πήρε ὁ διασκευαστὴς τῆς «Φυλλάδας». Ἴσως πρόκειται γιὰ ὄπλο. *Νὰ τὴν δώση* ἢ αἰτιατικὴ τὴν ἀντὶ δοτικῆς — χρῆση σπάνια στὴν Κρήτη, ὅπου ἡ γενικὴ κατὰ κανόνα ἀντικαθιστᾷ τὴ δοτικὴ. Πέσ' το τοῦ πατέρα σου· δῶσ' το τοῦ Γιώργη· γράψε τῆς μάνας σου· ἄκουε τῶ γονέω σου! Διώρθωσα σε *τῆς*.

475. *Μόναι* ὁ W. *Θὰ* ἔπρεπε νὰ γραφτῆ *μόνε*. Στὴν Κρήτη — ἀγνωστο.

Διόρθωσα σε μόνο.

487. Πῶς ὑπάγεις ; = πῶς πᾶς στήν ὑγεία σου ; Τὸ ρώτημα λέγεται ἀπὸ τὴν Ἀλεποῦ σαρκαστικά.

488. Πῶς ἐκατατάγης ; = πῶς ἠσύχασες ἔτσι ξαφνικά ; Κωμικά τὰ ρωτήματα τῆς Ἀλεποῦς. Τὸ κατατάσσω (κατατάσσομαι) — συχνότατα καὶ σήμερο. Λέγεται γιὰ ἓνα πολὺ ἄταχτο παιδί, πῶς δὲν κατατάσσει ! = δὲν ἠσυχάζει μιὰ στιγμή ! Τὸ μέσο δὲν εἶναι στὴ χρήση, μὰ ἡ σημασία τοῦ παθητικοῦ ἀόριστου σαφής.

490. Κι ἀπὸ τὴν σήμερον ποσῶς ὁ W. Ὁ Ξ. (M.) σημειώνει κι ἀπὸ τὴν σήμερον μεροῦ, πὺ εἶναι εἶδος παρήχησης λογοπαιχτικῆς, ὅπως τὸ κοινὸ τῆ σήμερον ἡμέρα. Προτίμησα τὴ γραφὴ τοῦ W., γιὰτὶ δὲν παραξενεύει, ἂν καὶ ἡ ἄλλη γραφὴ δὲν εἶναι κι ὀλότελα ἀπορρίψιμη. Μὴ παντυχαίνεις ὁ W. Διόρθωσα σε μὴ παντεχαίνεις, γιὰτὶ πιστεύω, πῶς πρόκειται γιὰ ἔχταση τοῦ (ἀ)παντέχω = περιμένω. Παντυχαίνω ρῆμα δὲν ὑπάρχει.

Ἀπὸ τὸ στίχο 503 ἴσαμε τὸ τέλος οἱ συνεταιροὶ ρίχνουν ὁ ἓνας στὸν ἄλλο τὶς εὐθῦνες τῆς συμφορᾶς τους, πρᾶμα πὺ ἀποτελεῖ καὶ τὸν ἠθικὸ ἐπίλογο τοῦ μύθου.

504. Κοντραπάνια ὁ W. Διόρθωσα σε κονταμπάνια.

508. Μαθητεύτρα ὁ W. Στὸ στίχο 104 ἔχομε μαθεύτρα ὁ W. Ἡ σημασία καὶ τῶν δυὸ τύπων τῆς λέξης εἶναι μιὰ. Ἡ Ἀλεποῦ περηφανεύεται πῶς ἔκαμε δασκάλα τοῦ βασιλιᾶ Λέου τοῦ Σοφοῦ. Ὁ Krumbacher φαντάζεται πῶς οἱ λέξεις σημαίνουν μαθήτρια. Ὁ σοφὸς νεοελληνιστῆς δὲν εἶχε τὸ αἶσθημα τῆς γλώσσας, πὺ θὰ τὸν ὠδηγοῦσε μὲ ἀσφάλεια στὴ σωστὴ κατανόηση. Τὸν γέλασε ἡ ταυτότητα τῆς ρίζας στίς λέξεις μαθεύτρα, μαθητεύτρα καὶ μαθήτρια.

510. Φραντζιασμένη μετὴ γαλλικὴ ἀρρώστεια, τὴ σιφιλίδα. Ἦταν φαίνεται γνωστὴ ἀπὸ τότε κι ἴσως ἀναφέρεται μιὰ φορὰ στὸ Στέφανο Σσχλίκη.

511. Ἐξεμνάλισες ὁ W. Ὁ Ξ. (M.) σημειώνει ἐξεμαύλισες, πὺ τὸ προτίμησα.

521. Καλὰ καὶ ἀντιθετικὴ ἢ ἐνδοτικὴ πρόταση εἰσάγουν οἱ δυὸ λέξεις. Σήμερο λέγεται ἂν καλὰ καὶ πὺ θυμίζει τὸ ἰταλικὸ sebbene.

523. Εἶδε πολλὴν τὴν ἀδικιὰ καὶ τὴν κακοφαντιὰ μας ὁ W. Εἶδ' ὁ Θεὸς τὴν ἀδικιὰ καὶ τὴν κακογνωμιὰ μας σημειώνει ὁ Ξ. (M.). Τὸ δεύτερο προσιμότερο ἀπὸ κάθε ἄποψη καὶ τὸ προτίμησα. Ἡ λέξη κακοφαντιὰ μοῦ φαίνεται ὀλότελα ἀνύπαρκτη.

524. Τὴν ἀτοπίαν ὁ W. Εἶναι πολὺ μαλακὸς ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς δράσης τῶν θηρίων κι εἶναι ἀδύνατο νὰ ἔγραψε ἔτσι ὁ διασκευαστῆς τῆς «Φυλλάδος». Διόρθωσα σε ἀνομίαν.

525. Τοῦ ἔδωκαν ὁ W. Διόρθωσα τοῦ ἔδωκεν.

527. Νὰ μᾶς καταμντώση ὁ W. Πιστεύω, πῶς ἡ λέξη δὲ σχετίζεται μὲ τὴ μύτη παρὰ μὲ τοὺς μίτους, τὶς κλωστῆς = νὰ μᾶς καταμπλέξη, νὰ μᾶς καταμπερδέψη. Ὁ μίτος, τὸ δίμιτο κ.λ. κοινότατα στὴν Κρήτη.

533. Καὶ μὲ τὴν φρόνησίν του ὁ W. πὺ δὲν εὐδοώνει τὸ νόημα. Διόρθωσα καὶ εἰς τὴν φρόνησίν σου.

536. Πρέπει σου, τοῦτο πῶκαμς ὁ W. Ὁ Ξ. (M.) σημειώνει πρέπει σ' εἰοῦτο πῶκαμς, πὺ εἶναι καλύτερο.

Γ Λ Ω Σ Σ Α Ρ Ι Ο

Τ Ω Ν Ι Δ Ι Ω Μ Α Τ Ι Κ Ω Ν, Ξ Ε Ν Ω Ν, Κ. Λ. Λ Ε Ξ Ε Ω Ν

- Ἀβιζάρω καὶ Ἀβιζέρονω = εἰδοποιῶ, πληροφοροῶ. Ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ *avvisare* μὲ τὴν ἴδια σημασία.
- Ἀδεια, ἡ = εὐκαιρία. Πάντοτε δισύλλαβο.
- Ἀμπώθω, μπώθω, θὰ μπώξω, ἔμπωξα καὶ ἤμπωξα = σπρώχνω, ὠθῶ, ἀπωθῶ.
- Ἀναθυβάνω καὶ Ἀναθυβάλλω = μιλῶ γιὰ κάτι περασμένο, ἀναφέρω. Οὐσιαστικὸ Ἀθυβολή. Ἡ λέξη σχηματισμένη μὲ συμφυρμὸ τοῦ ἀναμιμνήσκομαι μὲ τὸ θυμοῦμαι.
- Ἀνατιμώνω = ἀτιμάζω μὲ λόγια, προσβάλλω, βρίζω.
- Ἀπείς = ἀφοῦ. Φέρεται καὶ ἀπείτοις. Ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα *ἐπεί, ἐπεὶ τοι*.
- Ἀπελατίκι(ον), τὸ = ὄπλο ποὺ κρατοῦσαν οἱ ἀπελάτες στὸ βυζαντινὸ στρατό. Ἦταν ξύλινο καὶ εἶχε σχῆμα κορύνας.
- Ἀπλώνω = ἀπλώνω τὸ χέρι γιὰ νὰ πιᾶσω κάτι.
- Ἀπομυρώνω = μυρώνω στὸ τέλος τῆς ἐξομολόγησης. Γίνεται τῇ Μεγάλῃ Τετάρτῃ, ὅταν οἱ πιστοὶ ἐτοιμάζονται γιὰ τὴ μετάληψη.
- Ἀποσώνω = φτάνω σ' ἓνα τέρμα, σ' ἓνα σκοπὸ. Ἀλλὰ καὶ δίνω ἀπόκριση.
- Βιγλίζω = κρατῶ βάρδια, φυλάσσω ἔνοπλος. Παράγωγο τοῦ βίγλα, (ἰταλικά *vigila*) = σκοπός, φρουρός.
- Βουλλώνω = σφραγίζω κάτι κλειστό, ἀσφαλίζω μὲ σφραγίδα. Ἀλλὰ καὶ ἀπλᾶ σφραγίζω.
- Βούλομαι = θέλω, ἐπιθυμῶ, ὅπως στὰ ἀρχαῖα.
- Γράμμα, τὸ = περιληπτικὰ τὰ γράμματα, ἡ παιδεία.
- Γροικῶ = ἀκούω, ἀλλὰ καὶ καταλσβαίνω, ὅπως τὸ ἰταλικὸ *intendere*.
- Λαμάκι = λιγάκι. Ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο δάγμα δάγματος = δαγκωνιά.
- Διάφορο, τὸ = τὸ ἐμπορικὸ κέρδος, ὁ τόκος δανεικῶν χρημάτων.
- Εἰς μιὸ = μὲ μιᾶς. Προγενέστερος τύπος τοῦ ζειμιὸ καὶ μεταγενέστερος τοῦ εἰς μίαν = «διὰ μιᾶς».
- Ἐνδύω = ἐπενδύω μειρητά, ἀγοράζω ἀκίνητα ἢ ἐμπορεύομαι γιὰ κερδοσκοπία.
- Ἐξαγορία, ἡ = ξαγόρεμα, ξεμολόγημα, ἐξομολόγηση.
- Ἐξωμαιζουκῶνει ἢ ξεματζουκῶνει = γιὰ ὑποζύγια σὲ βρίσκονται σὲ ὄργασμό.
- Θαροῶ = βασίζομαι, ἔχω θάρρος σε κάποιον Ἀλλὰ καὶ νομίζω.
- Θρόβω = θρυμματίζω, κομματιάζω. Κατὰ τὸ ἀρχαῖο θρύπτω, θρύπτομαι.
- Κακομάζαλος = κακότυχος, κακοτυχεμένος, κακορίζικος. Ἡ λέξη δὲ λέγεται πιά, μὰ βρίσκεται στὰ κείμενα πολὺ συχνὰ κι εἶναι ἄγνωστης ἐτυμολογίας.
- Κανακίζω = χροϊδεύω μὲ τὸ χέρι ἀνθρώπους καὶ ζῶα. Ἀγνωστης ἐτυμολογίας.
- Καταλόγι, τὸ = διήγηση, ἀνέκδοτο. Κατὰ τὰ παραλόγι, παραλογή, παραλαγή.
- Κατασβολώνω καὶ ἀπλᾶ σβολώνω = κάνω κάποιον ἀνάπηρο ἀπὸ τὸ ξύλο, ξεκάνω στὸ ξύλο.
- Κατασταίνω = καταφέρνω, φέρνω σε τέλος κάτι δύσκολο ἢ δυσάρεστο. «Μοῦ κατᾶστεσε μιὰ δουλειά!»
- Κατατάσσω, ἐκατάταξα = ἡσυχάζω ὕστερα ἀπὸ μεγάλη ταραχή. Ὁ παθ. ἀόρ. β' ἐκατατάγηκα δὲ λέγεται, μὰ τὸ νόημά του εἶναι σαφές. Πῶς ἐκατατάγης; = πῶς, ὕστερα ἀπὸ τόσα σκέδια, νὰ φᾶς τὸ γαῖδαρο καὶ νὰ πάρης τὸ χάρισμά του, τώρα ἡσύχασες;

- Κοντεύω* καὶ τὸ ἀπρόσωπο *κοντεύει*, *ἐκόντεψε* = παρὰ λίγο νὰ . . . Π. χ. Ἐκόντεψε νὰ πέσω = παρὰ λίγο νὰ πέσω.
- Κοντραμπάνια*, τὰ = λαθρεμπόρια. Ἐκ τὸ ἰταλικὸ *contrabbando*. Ἐδῶ πονηριές, καλπονόθεψες, ματσαράγκες.
- Κοπανιά*, ἡ = χτύπημα δυνατὸ. Κοινότατο καὶ τὸ κοπανίζω στὴ σημασία τοῦ δέρονω.
- Λιμιώνας*, ὁ = λιμάνι.
- Λοιπονιθές* = λοιπόν. Κοίταξε σημείωση στίχου 387.
- Λωβός* = λεπρός. Λέγεται καὶ *λουβιάρης*. Ἐδῶ μὲ τὴ σημασία τοῦ μυαλοκομμένος, βλάκας, ἠλίθιος.
- Μαγαρισμένος* = ἀκάθαρτος σωμαϊκὰ καὶ ψυχικὰ. Ἡ λέξη ἀκούεται ἀκόμα οὐχνότατα σὰ βρисиά.
- Μαθητεύομαι* = «διαπαιδαγωγοῦμαι», σπουδάζω, γίνομαι ἄνθρωπος.
- Μακελλεύω* = σκοτώνω, ξεκάνω. Ἐκ τὸ ἰταλικὸ *macellare* = σκοτώνω ἐπὶ ζώων, σφάζω. Λέμε καὶ *μσκελλάρης* = ὁ σφάχτης, ὁ δήμιος. Ἰταλικά *macellaio*.
- Μανουάλι* = κερσοστάτης τῆς ἐκκλησιᾶς.
- Μαυλίζω* = διαφθείρω μὲ ταξίματα. Λέμε καὶ *μαυλιστής*, *μαυλίστρα*.
- Μεταγνώθω* = μετανιώνω. Ἐκ τὸ μεταγιγνώσκω.
- Μολογῶ* = δίδω μαρτυρία, καταγγέλλω. Λένε τὰ παιδιά μεταξὺ τους. Μὴ μὲ μολοήσης! = μὴ μὲ μαρτυρήσης! Ἐδῶ στὴν ἄλλη του σημασία, τοῦ παραδέχομαι, ὁμολογῶ.
- Μοναῦτα* = εὐτύς, μὲ τὸ πρῶτο. Δὲ λέγεται σήμερα.
- Μονιάρου* καὶ *ὄλομονιάρου* = μαζί, ὅλα μαζί, χῦμα τὰ λόγια κι οἱ βρисиές.
- Μπαλλόττια*, ἡ = τὸ σφαιρίδιο ποὺ χρησιμοποιοῦν στὶς ἐκλογές, ὁ ψῆφος. Ἐκ τὸ ἰταλικὸ *ballotta*. Πρβλ. καὶ τὸ γαλλικὸ *ballottage*.
- Μπουμπάρδα*, ἡ = τὸ κανόνι.
- Μπουσδουγένι*, τὸ = ἄγνωστη ἢ ἔτυμολογία κι ἡ σημασία τῆς λέξης. Ἴσως μέλος τοῦ κορμιού. Τὸ πρῶτο συνθετικὸ θυμίζει τὸ πόσθη. Ὅσο ξέρω, δὲ φέρεται σ' ἄλλα κρητικὰ κείμενα ἐχτός ἀπὸ τὴ «Φυλλάδα» καὶ τὸ «Συναξάρι».
- Νοβέλλα* = περιπέτεια, κακοτυχία. Ἐκ τὸ ἰταλικὸ *novella* = διήγηση, διήγημα, νουβέλλα.
- Ξεβγάινω* = ἐξοντώνω, σκοτώνω, βγάζω ἀπὸ τὴ μέση. Παθητικὸ του εἶναι τὸ ξεβγαίνω. Τὸ πρῶτο προέρχεται ἀπὸ τὸ ἐκβάλλω· τὸ δεύτερο ἀπὸ τὸ ἐκβαίνω.
- Ξελαιμίζω* = κόβω τὸ λαιμὸ κάποιου, σφάζω, σκοτώνω. Τὸ λένε καὶ γιὰ μιὰ πραχτικὴ θεραπεία τοῦ λαιμόπονου. «Ξέρει καὶ ξελαιμίζει!»
- Ξυλοσοφῶ* = φιλοσοφῶ χωρὶς νὰ εἶναι δουλειά μου.
- Ὀμνέγω* = ὀρκίζομαι. Ἐκ τὸ ὄμνημι, ὅπως καὶ τὰ ὀμώνω, ἀμνόγω, ὀμνέω, μνέω.
- Ὀρδινιά* = ταχτοποίηση, διευθέτηση, ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ *ordine*.
- Ὀρδινιάζω* = ταχτοποιῶ, διευθετῶ, ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ *ordinare*.
- Ὀρέγομαι* καὶ *ρέγομαι* = εὐχαριστοῦμαι, «τέρπομαι». Κυριολεχτεῖται στὴ φυσικὴ τέρψη. Ἄλλὰ καὶ γενικὰ μου ἀρέσει κάτι. «Πῶς τότε ρέγομαι νὰ μιλή!»
- Παραμερῶ* = παραμερίζω κάποιον, μὲ ἐνεργητικὴ σημασία. Παίρνω κάποιον κατὰ μέρος γιὰ νὰ τοῦ μιλήσω.
- Πατρικά*, τὰ = οἱ προσευχές, κατέχταση ἀπὸ τὴν κυριακὴ προσευχή. Ἡ λέξη

σημαίνει καὶ τὸ κομπολόϊ πὺν κρατοῦν οἱ ἱερωμένοι, ἀλλὰ ἡ τέτοια χρήση τῆς ὄχι γενικῆς.

Πιδεξεύομαι καὶ πιδεξεύομαι = κάνω κάτι μ' ἐπιδεξιότητα. Βάζω κάτι σε τάξη μὲ μαστοριά, καταφέρνω.

Πίτροπος = ἀντιπρόσωπος, ἀντικαταστάτης.

Ποδότας = πιλότος, τιμονιέρης ἰστιοφόρου. Ἰταλικῆς προέλευσης ἡ λέξη.

Πονέντες = δυτικὸς ἄνεμος. Ζέφυρος. Τὰ δυτικά, «αἱ δυσμαί». Ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ *ponente*.

Πράσσω = δίνω καὶ παίρνω, συναλλάσσομαι, ἔχω σχέσεις μὲ ἄλλους. φιλικές, ἐμπορικές, κ.λ. *Παροιμία*: «γιά πράξε καὶ μετάπραξε, γι' ἀποὺ τὸν κόσμον λείπε!»

Σάν = ὄπως καὶ ὅταν, μὲ τὴ χρονικὴ καὶ μὲ τὴν τροπικὴ σημασία.

Σκιός, τὸ = σκιά, ἥσκιος, ἥσκιωμα.

Συβάζομαι = ἔρχομαι σε συμφωνία με κάποιον. Ἀλλὰ καὶ «συγκατανεύω», συμφωνῶ γιὰ κάτι πὺν μοῦ ζητοῦν.

Σφόντυλας, ὁ = σπόνδυλος (μ' ἐναλλαγὴ ἀνάμεσα στ' ἀντίστοιχα φ - π καὶ τ - δ) λαιμός, ὅπου ὁ πρῶτος σπόνδυλος κι ἡ κορφὴ τῆς σπονδυλικῆς στήλης.

Συντυχαίνω = μιλῶ, κουβεντιάζω.

Τραμουντάνα, ἡ = ὁ βορρῶς κι ὁ βόρειος ἄνεμος. Ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ *tramontana*.

Τσιλιμπουρδῶ = ἀόριστη ἡ σημασία του. Τὰ δυὸ συνθετικά του φανερόνουν ἀκατονόμαστες φυσικὲς λειτουργίες. Συμπεριφέρομαι μὲ ἀνάδεια, μὲ βαναυσότητα κ.τ.τ.

Φραντσιασμένος = ἴσως ὁ ἄρρωστος ἀπὸ τὸ *mal de France*. Ὑπάρχουν ἐνδείξεις, πὺς ἦταν ἀπὸ τότε γνωστὴ ἡ σιφιλίδα.

Φρενίτης = τρελλός, μανιακός, «ἐκτὸς ἑαυτοῦ».

Χρίω, *χρίσω*, *ἔχρισσα* καὶ *ἤχρισσα* = ἀλείφω, «ἐπιχρίω», πασαλείβω.

Χύση, ἡ = ἡ ἀβαρία, τὸ ρίξιμο στὴ θάλασσα μέρους τοῦ φορτίου τῶν πλοίων γιὰ ἀλάφρωμα σ' ὄρα φουρξούνας.

Χωρῶ = μπαίνω κάπου λεύτερα, δικαιωματικά, μὲ χωρεῖ ὁ τόπος.

Ὡσις = ὥσπου.

ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΑΛΕΞΙΟΥ